МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ДОНЕЦЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ ВАСИЛЯ СТУСА

ШКОДИЧ АННА ІГОРІВНА

Допускається до захисту:
в.о. завідувача кафедри
міжнародних відносин і зовнішньої
політики,
д.е.н., доцент
_____ Лимар В. В.
«____» _____ 2022 р.

ПОЛІТИЧНІ ЧИННИКИ У РЕГУЛЮВАННІ МІГРАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ

Спеціальність 291 Міжнародні відносини, суспільні комунікації та
регіональні студії
Магістерська робота

Науковий керівник:
Фротвейт М.М., професор кафедри
міжнародних відносин і зовнішньої політики
д.п.н., професор

Оцінка: ____ / ___ / _____
(бали/за шкалою ECTS/за національною шкалою)
Голова ЕК:
Федуняк С.Г. д.політ.н., професор
_____
(підпис)

Вінниця – 2022

АНОТАЦІЯ

Шкодич А.І. Політичні чинники у регулюванні міграційних процесів. Спеціальність 291 «Міжнародні відносини, суспільні комунікації та регіональні студії», освітня програма «Міжнародні комунікації та медіація в умовах конфліктного врегулювання». Донецький національний університет імені Василя Стуса, Вінниця, 2022.

У кваліфікаційній роботі досліджено міграційну політику та заходи, механізми та інструменти державного регулювання міграційних процесів в Україні у контексті сучасних міжнародних трансформацій. Здійснено спробу комплексного аналізу впливу війни Росії проти України 2022 року на розробку подальших шляхів удосконалення державного регулювання міграційних процесів під час глобальних міжнародних трансформацій.

Ключові слова: біженці, міграція, міграційна політика

80 с., табл. 1, рис. 1, Бібліографія: 128 найм.

ABSTRACTS

Shkodych A.I. Political factors in the regulation of migration processes.

Specialty 291 "International Relations, Public Communications and Regional Studies", specialization "International communications and mediation in the context of conflict resolution". Vasyl Stus Donetsk National University, Vinnytsia, 2022.

In the qualification (master's) work the migration policy and measures, mechanisms and tools of state regulation of migration processes in Ukraine in the context of modern international transformations are studied. An attempt has been made to comprehensively analyze the impact of Russia's war against Ukraine in 2022 on the development of further ways to improve state regulation of migration processes during global international transformations.

Key words:

80 pp., 1 table, 1 figure, 1 appendix, 128 sources.

Table. 1, Fig. 1, Bibliography: 128 sources.

ЗМІСТ

ВСТУП……..5

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-МОТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ МІГРАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ……..9

1.1. Ступінь вивчення проблеми……..…..9

1.2. Джерельна база дослідження ……13

1.3. Методи та методологія дослідження ……17

РОЗДІЛ 2. КОНЦЕПТУАЛЬНІ ЗАСАДИ МІГРАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ ТА АНАЛІЗ ЇХ КЛЮЧОВИХ ТЕНДЕНЦІЙ У КОНТЕКСТІ СУЧАСНИХ КРИЗ…22

2.1. Загальна характеристика міграційних процесів: проблеми та наслідки, причинно-наслідковий зв'язок……..22

2.2. Причини міграційних процесів в умовах трансформації міжнародної системи……...27

2.3. Міжнародна міграція як різновид сучасної зброї: міграція як тактика сірої зони ……31

РОЗДІЛ 3. ДЕРЖАВНЕ РЕГУЛЮВАННЯ МІГРАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ В УКРАЇНІ У СУЧАСНИХ УМОВАХ……36

3.1. Концептуально-прикладна характеристика міграційної політики в Україні……36

3.2. Проблеми формування ефективної міграційної політики в Україні…39

3.3. Сучасні міграційні кризи як чинник формування інституційно-правового механізму регулювання міграційних процесів……44

РОЗДІЛ 4. НАПРЯМИ ВДОСКОНАЛЕННЯ ДЕРЖАВНОГО РЕГУЛЮВАННЯ МІГРАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ В УКРАЇНІ……49

4.1. Підходи та шляхи удосконалення міграційної політики України ……..49

4.2. Міжнародний досвід вдосконалення міграційної політики як приклад для України……54

4.3. Регіональне регулювання міжнародної міграції як можливий інструмент конфлітного менеджменту……58
ВИСНОВКИ……...63
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ……..……66
ДОДАТКИ……..……80
ДОДАТОК А……..……80

ВСТУП

Актуальність обумовлена тим, що міграційні процеси відбуваються за нових географічних, правових та економічних умов, які викликані реформами, змінами у політичному, соціальному та економічному середовищі. Держави по-різному піддаються впливу міграційних процесів, тому необхідною є розробка та постійне удосконалення міграційної політики.

У всьому світі міграція стала сильно політизованою і часто асоціюється з конфліктами. Затяжні переміщення, діаспори та їх мережі, торгівля людьми, нелегальні перетини кордонів, масовий наплив біженців – міграційні явища, які займають місце негативних наслідків збройних конфліктів та нестабільності в державах походження мігрантів та біженців. Їх можна запобігти чи врегулювати відповідно, ліквідувавши тригери та ситуації, які безпосередньо лише загострюють міграційні питання, тобто врегулювавши конфлікти, які спонукають ці проблеми.

У найзагальнішому форматі суть регулювання міграційних процесів можна визначити політичними, економічними, соціальними, гуманітарними завданнями, які стоять перед державами. Водночас вироблення мети, механізмів і засобів реалізації міграційної політики носить територіально-диференційований характер, і здебільшого залежить від геополітичних, геоекономічних та геокультурних умов стосовно спрямованості потоку трудових мігрантів.

Таким чином, актуальність кваліфікаційної (магістерської) роботи визначається потребою розглянути вплив міграції на перебіг та регулювання конфліктів, а також дослідити можливості щодо вдосконалення міграційної політики.

Об’єктом виступають процеси державного регулювання міграції населення в умовах трансформації міжнародної системи.

Предметом дослідження є міграційна політика та заходи, механізми та інструменти державного регулювання міграційних процесів в Україні у контексті сучасних міжнародних трансформацій.

Мета – обґрунтувати концептуальні засади міграційної політики та розробити науково-прикладні рекомендації щодо удосконалення державного регулювання міграційних процесів в Україні з урахуванням сучасних міжнародних криз.

Завдання:

- поглибити концептуальне розуміння міграційних процесів;
- проаналізувати сучасний дискурс наукових досліджень у сфері міграції;
- дослідити теоретико-методичні положення формування та розвитку міграційних процесів;
- дослідити основні проблеми міграційних процесів в умовах трансформації міжнародної системи;
- оцінити передумови та соціально-економічні наслідки міграційних процесів в Україні;
- сформувати базисні засади розуміння міграції як тактики сірої зони;
- проаналізувати політику регулювання міжнародної міграції в Україні;
- дослідити практику державного регулювання міграційних процесів з урахуванням міжнародного досвіду;
- визначити шляхи регулювання державної міграційної політики та розглянути ключові принципи державного регулювання зовнішньої міграції;
- виявити проблеми формування ефективної політики України в сфері міграції;
- проаналізувати вплив війни в Україні на міграційну політику держави;
- навести шляхи вдосконалення міграційної політики в Україні;
- запропонувати рекомендації щодо регулювання міграційних потоків з України.

Хронологічні рамки дослідження охоплюють період сучасної незалежної України. Нижня межа обумовлена здобуттям Україною незалежності – 1991 р., верхня межа – 2022 р., максимально наближена до сьогодення, період міграційних процесів громадян України в умовах економічної кризи та політичної нестабільності, що спричиняють міграційну активність.

Територіальні межі дослідження стосуються території України, оскільки реалізація міграційної політики та заходів державного регулювання міграційних процесів втілюються безпосередньо на території держави, де вони приймаються та набувають чинності.

Наукова новизна одержаних результатів полягає у дослідженні механізмів та інструментів державного регулювання міграційних процесів в Україні в умовах сучасних міжнародних трансформацій.

Охарактеризовано міграцію як тактику «сірої зони», що дає можливість під іншим кутом розглядати міграційні процеси та пропонувати нові підходи до формування міграційної політики, а також використовувати отриманні знання у практичній площині.

Отримала подальшого розвитку комплексна характеристика міжнародного досвіду реагування на кризові ситуації. Проведене практичне дослідження дозволило підтвердити певні теоретичні розробки та надало вивченню об’єкту та предмету наукової роботи персоніфікованого характеру.

Здійснено спробу комплексного аналізу впливу війни Росії в Україні 2022 року на розробку подальших шляхів удосконалення державного регулювання міграційних процесів під час міжнародних трансформацій.

Науково-практична значущість дослідження полягає в розширеному дослідженні політичних чинників регулювання міграційних процесів, а саме систематизовано та поглиблено знання щодо політичних аспектів становлення та розвитку міграційної політики України, з урахуванням досвіду європейських держав, що покликано сприяти подальшому вивченню та переосмисленню особливостей формування та реалізації подальших стратегій та розвитку науки

про міжнародні відносини. Охарактеризовано міграційну політику в умовах кризи, спричиненої пандемією COVID-19, а також війною Росії проти України 2022 року, досліджено вплив миттєвих реакцій урядів держав на міграційні процеси.

Матеріали та висновки кваліфікаційної (магістерської) роботи можуть бути використані для розробки заходів з врегулювання міграційної ситуації в Україні, а також для вдосконалення міграційної політики з метою пришвидшення розвитку України в умовах трансформації міжнародної системи. Отримані результати мають практичну цінність з огляду на можливість їх використання при удосконаленні нормативно-правової бази з регулювання міграції робочої сили.

Апробація результатів дослідження. Основні положення та висновки кваліфікаційної (магістерської) роботи були апробовані в наступних форматах:

- тези доповідей на міжнародних конференціях: «Міжнародні конфлікти у сучасному світі: від регіонального протистояння до глобального суперництва» (тема: «Проблеми конфліктного врегулювання в умовах міграційних криз»), «6th International Scientific Conference for Bachelor, Master, Graduate Students and Young Researchers “Topical issues of humanities, technical and natural sciences» (тема: «Conceptual and applied characteristics of migration policy of Ukraine»), «Травневі студії 2022: історія, міжнародні відносини» (тема: «Міграція як тактика сірої зони»).

Обґрунтування кваліфікаційної (магістерської) структури Робота складається зі вступу, чотирьох основних розділів, висновків, списку використаних джерел та літератури, що налічує 128 одиниць, додатків (1). Подана інформація характеризує ключові події у досліджуваній сфері, а причинно-наслідковий зв’язок дає можливість зрозуміти як рішення держав впливали на загальні тенденції розвиту суспільства, зокрема у сфері міграційної політики. Загальний об’єм роботи 80 сторінок, з них основного тексту – 65 сторінок.

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-МОТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ МІГРАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ

1.1. Ступінь вивчення проблеми

Дослідження міграції – довготривалий процес, на який впливає безліч факторів, які концептуально змінюють та розширюють підходи до вивчення цієї проблематики. Міграційні процеси, їх активний вплив на життя як країн-донорів, так і реципієнтів робочої сили служать для науковців і дослідників постійним поштовхом до їх вивчення.

Міграція – явище, яке досліджується протягом десятків років, адже у кожний період часу з'являються нові та унікальні обставини, які стають вирішальними факторами для прийняття рішення про міграцію, та безумовно, впливають на посилення міграційних потоків.

Зважаючи на активне залучення людей до міграційних потоків, дослідники завжди прагнули виробити спільну та всеохопну систему поглядів на явище міграції, що в результаті дало можливість запровадити в науковий обіг низку теоретичних концепцій. Причому слід зауважи, що для великої кількості наук, серед яких: економіка, географія, економічна демографія, історія, соціологія, політологія та інші, міграція стала об'єктом дослідження. У зв'зку з багатостороннім вивченням міграційних процесів, виникли числені наукові підходи до пізнання фундаментальних процесів міграції. Кожна з наук та її представники зосереджують свою увагу на різних та окремих аспектах цього феномену, що дає змогу розглянути явище міграції з різних сторін та з використанням різноманітних джерел та теоретичних знань. Проте, як зауважує О. Малиновська, підходи, які використовують учені, і висновки, до яких вони приходять, не суперечать, а, скоріше, взаємодоповнюють одні одних, та дають змогу отримати більш різнобічну картину [34].

Центральною проблемою в дослідженні міграції є відсутність центрального корпусу теорій, які узагальнюють і систематизують накопичені ідеї великої кількості емпіричних досліджень. Відсутність систематичного теоретизування перешкоджає нашій здатності осмислено інтерпретувати емпіричні «факти», розуміти, як макроструктурні фактори формують міграційні процеси, а також пояснювати величезне розмаїття міграційного досвіду в різних етнічних, гендерних, кваліфікаційних і класових групах [92]. Саме ці теорії можуть служити спільною системою відліку, в межах якої досліджувати, інтерпретувати, розуміти та пояснювати «факти» та «висновки» з різних дисциплінарних та парадигмальних точок зору. Це сприяло розвитку різноманітних міграційних теорій, які прагнуть зрозуміти причини та мотивацію рішень окремих осіб та домогосподарств змінити місце свого проживання, всередині країни чи за кордоном, а також фактори, які пояснюють збереження міграційних потоків з часом [85].

Різні теорії використовують різні концепції, припущення та системи, які дозволяють зробити висновки, що міграція відображає соціальні, економічні та демографічні процеси, переміщення людей на різних рівнях, що пов’язане з політичними, етнічними та релігійними складовими. Цей процес впливає на всебічний розвиток держав та регіонів, як країн-донорів, так і країн-реципієнтів.

Перші спроби концептуального дослідження про міграцію були зроблені у XIX ст. німецьким вченим Равенштейном Е., який розробив власну класифікацію мігрантів та на основі емпіричних даних виділив одинадцять законів міграції, серед яких: міграція визначається як поступовий процес; відбувається перерозподіл населення між територіями, які відрізняються між собою екномічно; більшості мігрантів притаманно переміщатися на короткі відстані; жителі міст менш рухливі, ніж мешканці сільської місцевості; жінки більш схильні до внутрішньої міграції, ніж чоловіки та інші [121].

Попередні внески в цю галузь, такі як теорія міграції та фактори притягування та відштовхування Лі Е. [101], теорія систем міграції Мабогуньє А.

[102], теорія переходу мобільності Зелінського В., робота Скелдона Р. [117] про міграційні переходи, Харрісона Дж. та Тодаро М. [98], неокласична теорія міграції, подвійна теорія ринку праці Піоре М. [113], нова економіка трудової міграції Старка О. [118], і кумулятивна причинно-наслідкова теорія Массея Д. [104] – усі вони намагалися знайти узагальнене розуміння явищ міграції.

Міграційні теорії, розроблені протягом XIX–XX ст., впливають на сучасні дослідження міграційних процесів, проте у реаліях сьогодення ці дослідження та їх результативність залежать від низки факторів, окрім міжнародних заходів щодо врегулювання стихійних рухів мігрантів, серед яких: громадянське суспільство, соціальний досвід мігрантів, а також виважена та налагоджена спільна політика дій.

Міграційні процеси мають різні форми прояву у всіх сферах життєдіяльності суспільства за своїм змістом, причинами та наслідками. Їх можна вивчати на різних рівнях та у різних контекстах. У широкому сенсі, на думку М.В. Курмана та В.І. Староверова, міграція означає будь-яку форму територіальної мобільності населення, не залежно від її регулярності, мети чи тривалості [46].

У вузькому сенсі міграція розуміється як зміна місця проживання за межами конкретного населеного пункту; це процес просторового руху населення, що в подальшому спричиняє територіальний перерозподіл [7].

На сучасному рівні у глобалізованому відбуваються велика кількість драматичних змін, які мають враховуватися при дослідженні такого явища як міграція. Через швидкі темпи глобалізації відбувається прискорення міграційних процесів, а тому вони набувають нових якостей. Проблеми, що існували раніше, щодо етнічної приналежності втрачають традиційні характеристики, прятаманні попереднім епохам. Витоки даної проблеми полягають у зіткненні максимальної відкритості кордонів для трудових мігрантів та локальною політикою, яку породжує місницька природа локального егоїзму.

За дослідженнями Баумана З. (2002 р.) кореляція наукових пошуків від інтеграції до диференціації, від гомогенізації до гетерогенізації, від патріотизму і універсалізму, породжує поняття нового типу – глобалізація, гібридизація, космополітанизм тощо, суперечлива природа яких ще раз демонструє нашу обмежену здатність регулювати дані процеси [2].

Подальше дослідження міграції набуває вираженого соціально-політичного характеру. Політика залишається глобалізованою, зберігаючи всі обмеження локальності. У цих умовах все більш складним стає для влади створення структур, здатних розв'язати глобальні проблеми іммігрaції та акультурації. Завдяки цьому надвисока соціальна мобільність та міграція у глобальному світі виходить з-під контролю не тільки дослідників, але й властей [2].

Так чи інакше, але майже всі наявні на сьогодні теорії міграції базуються на використанні системного аналізу, оскільки саме явище міграції настільки багатогранне і дослідження його закономірностей можливе тільки при комплексному вивченні [8]. Серед сучасних досліджень все ж переважають економічний, демографічний та соціологічний підходи, які вдало поєднують та співвідносять розуміння міграційних процесів та їхніх наслідків. Дослідження мішрації на теоретико-методологічному рівні досить успішно розвивається в межах міждисциплінароного підходу. Спільні уявлення про комплекс залежних та незалежних змінних є головним елементом, що допомагає об'єднувати дисципліні при дослідженні міграції. При цьому різні дисципліни пріоритезують вплив тих чи інших змінних, а міждисциплінарна інтеграція, очевидно, має ґрунтуватися на відмові від такої пріоритезації [48].

Таким чином, в умовах глобалізації та виходу міжнародної міграції з під контролю властей провідним підходом у дослідженні кордонів та міжнародної міграції стає міжкультурний діалог. Для розуміння сучасних підходів стосовно міграційних процесівм необхідним є комплексне вивчення наукових розробок. Тому саме теоретичні конструкти мають бути основою для подальшого

дослідження будь-яких об’єктів, тим більш у складній сфері соціо-географічних переміщень.

1.2. Джерельна база дослідження

Результати будь-якого дослідження визначаються передусім кількістю та характером наявної джерельної бази. Оптимальне використання різноманітних джерел потребує їх класифікації, для якої нами застосовується загальновизнаний принцип розподілу за походженням.

Згідно з цим, джерельна база нашого дослідження складається з таких груп:

1) Міждержавні угоди та договори в сфері регламентації міграційної проблематики;
2) Документи національних законодавчих органів влади (закони та інші нормативні акти, які формують міграційну політику);
3) Аналітичні матеріали;
4) Статистичні матеріали;
5) Довідкові матеріали;
6) Матеріали засобів масової інформації (як друкованих, так і електронних);

До першої групи було віднесено міждержавні угоди, що стосуються питання міграції та статусу мігранта у Європі, та відповідно до яких мігрантом визначають особу, яка добровільно приймає рішення про міграцію для особистої зручності без впливу зовнішніх примусових факторів. До них належать: Європейська конвенція про правовий статус трудящих-мігрантів: Конвенція Ради Європи від 24 листопада 1977 р. No 93 [13], Международная конвенция ООН О защите прав трудящихся-мигрантов и членов их семей No 995_203 от 18 декабря 1990 г. [36].

Нью-Йоркський протокол 1967 р. [49] та Конвенція про статус біженців 1951 р. [27] є основоположними міжнародними документами, які гарантують захист прав біженців. Це універсальні документи, відповідно до яких біженцем визначають особу, яка через обґрунтовані побоювання стала жертвою переслідувань за расовою ознакою, віросповіданням, національністю, громадянства, яка належить до певної соціальної групи, перебуває за межами власної країни та не може, або не бажає, користуватися захистом цієї країни.

Таким чином, найбільш повний перелік документів містять Міжнародна організація з питань міграції (МОМ) та Організація об'єднаних націй (ООН). Джерельна база містить не лише статистичні данні та резолюції щодо захисту біженців, а й окремий перелік документів з регулювання міграційних потоків, протидію нелегальній міграції та торгівлі людьми, питанням трудової міграції та працевлаштування, розвитку, інтеграції іммігрантів тощо. Сучасну міграційну політику можна розглядати у світовому, регіональному і національному контекстах. На світовому та регіональному рівнях вона проявляється в діяльності міжнародних організацій, перш за все в документах і рекомендаціях ООН, МОП і МОМ. Окрім того, на регіональному рівні може йтися про міграційну політику інтеграційних об'єднань на зразок ЄС.

Другу групу джерел становлять офіційні законодавчі документи, що визначають правові основи міграційних процесів в Україні та законодавчо регулюють та визначають міграційні процеси. Важливою складовою джерельної бази дослідження є нормативно-правові акти, які мають визначати міграційну політику держави. Серед основних вітчизняних нормативно-правових актів з визначеної проблематики можна назвати Конституцію України [28], Закон України «Про імміграцію» [16], Закон України «Про правовий статус іноземців та осіб без громадянства» [21], постанова Кабінету Міністрів України «Про затвердження Правил перетинання державного кордону громадянами України» [55], Закон України «Про порядок виїзду з України і в'їзду в Україну громадян України», Закон України «Про біженців» [14], наказ Державного комітету

України у справах національностей та міграції «Про затвердження Порядку оформлення, видачі та продовження терміну дії посвідчення біженця» [45], постанова Кабінету Міністрів України «Про утворення Ради з питань трудової міграції громадян України при Кабінеті Міністрів України» [57], постанова Кабінету Міністрів України «Про утворення Міжвідомчої комісії з питань міграції» [56].

Третю групу джерел представляють аналітичні матеріали, оскільки над питаннями міграції працюють численні науково-дослідницькі організації. Так, дослідження в рамках міжнародних проектів з питань міграції з України до ЄС проводяться вченими Інституту економічних досліджень та політичних консультацій [25] спільно з європейськими партнерами за такими напрямками: вивчення наслідків скасування візового режиму, оцінка та прогнозування кількості трудових мігрантів, формування та зміст сучасної міграційної політики України в контексті євроінтеграції та її відповідність сучасним вимогам, трудова міграція як фактор економічного зростання. Наслідкам міграції населення України, зокрема до країн ЄС, розвитку ринків праці та викликам, що несе міграційна політика ЄС для України, присвячено праці вчених Національного інституту стратегічних досліджень при Президентові України [32], Інституту світової економіки та міжнародних відносин НАН України [82], Інституту транскордонного співробітництва та європейської інтеграції [26], Інституту регіональних та євроінтеграційних досліджень, Інституту демографії та соціальних досліджень ім. М. В. Птухи НАН України [24], аналітичного центру «CEDOS» [66].

В кранах ЄС дослідження проводяться низкою міжнародних урядових та неурядових організацій, які регулярно (як правило, щорічно) публікують результати досліджень в формі звітів, оглядів, аналітичних доповідей, рекомендацій, здійснюючи певний вплив на формування міграційної політики ЄС. Серед них Міжнародна організація з міграції (International Organization For Migration) [107], Управління Верховного Комісара ООН у справах біженців

(УВКБ ООН) [49], Рада Європи (The Council of Europe) [13], Європейська економічна комісія ООН (UN Economic Commission for Europe), Глобальна комісія з міжнародної міграції (Global Commission on International Migration) [96], Східне партнерство (Eastern Partnership Panel on Migration and Asylum) [93] тощо. Дослідження також проводяться на базі наукових центрів багатьох європейських університетів.

Четверту групу джерел складають дані статистики. Вони виступають в якості статистичних матеріалів, що дозволяють проаналізувати динаміку напливу біженців до Німеччини, зокрема виділити частку біженців та мігрантів: Eurostat [80], The Institute for Employment Research [99], Федеральне управління з питань міграції та біженців. Без статистики не можна обійтися, характеризуючи основних учасників міграційного руху населення за відповідними критеріями (кількісним, етнічним, конфесійним, професійним, гендерним) тощо. До того ж статистичні матеріали дозволяють проаналізувати динаміку міграційних процесів громадян України за час незалежності: данні Офіційного сайту Державного комітету статистики України [50], Українське суспільство: міграційний вимір, національна доповідь [72]. Державний комітет статистики України кожного року надає зведені дані, згідно з якими можна прослідкувати еволюцію масштабів залучення українців до процесів міграції.

П’ята група представляє собою довідкові матеріали. Необхідно зазначити, що специфіка дослідження вимагає використання різноманітних за змістом, походженням та часом видання довідників та енциклопедичних творів, що суттєво вдосконалюють уявлення як про об’єкт та предмет дослідження, так і загальний фактографічний матеріал роботи. Такі матеріали як Тематична доповідь експертів Ради Європи 8-ї Європейської конференції у справах мігрантів [13], книга, яка розкриває проблему дефініції поняття «міграції» та основні класифікаційні види цього процесу Ровенчак О. «Визначення та класифікації міграцій: наближення до операційних понять» [62].

Серед джерел дослідження окремою групою варто виокремити засоби масової інформації, що мають безпосередній вплив на суспільство країн- донорів та країн-реципієнтів. Періодичні мас-медіа завдяки своїм соціальним функціям відіграють важливу роль у житті суспільства в якості засобу інформації, агітації та пропаганди. В сучасному світі інформаційних технологій вагомими є великі інтернет-видання, що охоплюють населення різних вікових та соціальних категорій. В роботі аналізуються матеріали з таких Інтернет-видань як Deutsche Welle [91], Дзеркало тижня [44, 30], Washington Post [79], що дозволили проаналізувати конкретні історії біженців, мігрантів та українських заробітчан у країнах-реципієнтах, а також визначити проблеми, необхідні врегулювання.

Таким чином, аналіз джерельної бази засвідчує, що в джерелах міститься значна кількість інформації, виходячи з якої можна судити про проблеми, наявні у міграційній сфері та сфері державного регулювання міграційних процесів. Для комплексного визначення переваг та недоліків міграційних процесів на сучасному політичному етапі для європейських країн необхідно використати значну кількість законодавчої бази. Такий підхід дозволяє проаналізувати напрямки трансформації міграційної політики що безпосередньо залежить від інтенсифікації міграційного процесу, а також розробити необхідні трансформації у сфері державного регулювання міграційних процесів задля забезпечення більш ефективної роботи з мігрантами.

1.3. Методи та методологія дослідження

Методи дослідження міграції повинні обиратися з урахуванням мети та завдань дослідження, його об’єкта і предмета. Вони зумовлені темою, метою і завданнями роботи. Використовуються таки підходи як загальнонауковий, статистичний та політологічний. Дослідження розглядає міжнародні відносини як такі, що мають реальний характер, а їхні рушійні сили не залежать від людини,

тому дослідження ґрунтується на принципі об'єктивізму, що характеризує взаємодії на міжнародній арені як об'єктивну реальність.

У період глобальних міграційних процесів їх інтенсифікація впливу на економічну, демографічну, політичну, соціокультурну сфери та не тільки ці, обґрунтовує необхідність дослідження та аналізу теорій феномену міграції та обґрунтування необхідності нового методологічного дослідження нових викликів, поставлених суспільству у період глобальних процесів у світі.

Міграційні процеси, що є одним із проявів глобалізації, її стимулятором та водночас обмежувачем, відбуваються у взаємозв'язку. Завдяки міграції, яка є складовою ринку праці, системним елементом, який забезпечує єдиний світовий цикл, відбувається пристосування до глобальних змін. Саме глобалізаційні процеси на етапі кінця XX – початку XXI століття вимагають переосмислення теорій міграції та визначення нових методологій дослідження міграційних процесів під впливом нових викликів суспільства. Тому історичний і діалектичний методи сприяють визначенню основних етапів становлення доктринальних поглядів на феномен міграції, змісту поняття «міграція» та з'ясуванню діалектичних взаємозв'язків різних рівнів прояву у сфері міграції.

В основі методології дослідження лежить розуміння його міждисциплінарного характеру. Міграційна проблематика знаходиться на стику багатьох наук, торкаючись економічної, соціологічної, психологічної, демографічної, географічної, історичної, політичної та інших галузей. Комплексне розуміння предмету та об'єкту дослідження вимагає поєднання підходів та теорій різних наукових шкіл, які розглядають ці питання, в рамках взаємообміну ідеями та концепціями.

Звертаючись до конкретних методичних підходів, застосованих в рамках дослідження, варто зазначити системний, який передбачає об'єднання структурного та індивідуального вимірів досліджуваного явища. Методологічно дослідження міграції має базуватися на системному аналіз, що включає структурний, функціональний, історико-генетичний і прогностичний аспекти,

спрямований на виявлення структурних елементів, механізмів функціонування системи міграції, а також її генезису і шляхів самоорганізації.

Серед інших методів наукової роботи слід відзначити функціональний підхід, в рамках якого оцінюється ефективність здійснення міграційної політики та управління міграційними процесами в регіоні.

Нормативно-правовий підхід посприяв систематизації документальних джерел у сфері міграції й відповідно виокремити:

1) нормативні документи і закони окремих держав;

2) документи міжнародних організацій, що заклали основу правового режиму міграції;

3) доповіді міжнародних організацій та комісій, в яких міститься огляд міграційної ситуації у світі, регіонах і окремих країнах, а також аналіз міграційної політики;

4) документи Європейського Союзу, що мають відношення до міграційної політики;

5) документи інших регіональних організацій (НАФТА, АСЕАН, ЕКОВАС).

Аксіологічний підхід дозволив оцінити ціннісну складову явища міграції, визначаючи вплив її в контексті причин міграційного переміщення та характеризуючи її з точки зору елементу зовнішнього загрозливого впливу на українське суспільство.

Історичний підхід допоміг дозволив з’ясувати передумови та причини міграції у світі, та Україні зокрема. Він також характеризував масштаби цього явища, розкриваючи сутність факторів, які сприяли формуванню специфічного регіонального міграційного простору.

Економічний підхід став у нагоді при визначенні наслідків міграції громадян для української економіки – як негативних (загальновідома проблема втрати трудових ресурсів), так і позитивних (фінансові вливання від заробітчан).

Основними світоглядними принципами, які відображають сутність, зміст та особливості методології дослідження, є об’єктивність, неупередженість,

комплексність, діалектичність, історизм. Практичний аспект реалізації наукового пошуку характеризує широкий спектр загальнонаукових, політологічних, соціологічних та інших методів дослідження. Досягненню поставленої наукової мети сприяло використання низки наукових методів. Порівняльно-правовий метод дозволив проаналізувати сучасні тенденції у положеннях чинного права ЄС та України у сфері міграційної політики.

Методи індукції та дедукції використовувались для вивчення сутності та функцій міграційних переміщень українців протягом досліджуваного періоду. Методи аналізу та синтезу сприяли виявленню окремих складових міграційного руху та відповідної державної політики.

Метод контент-аналізу націлений на поглиблене змістовне вивчення текстового матеріалу, в тому числі, з точки зору контексту, в якому представлені виділені категорії.

SWOT-аналіз було використано для аналізу позитивних та негативних аспектів міграції. Для виконання SWOT-аналізу було використано дані МОМ [107], Державної служби статистики України [50], Національного банку України [3], а також матеріали аналітичних центрів, зокрема Національного інституту стратегічних досліджень [32ї, Центру досліджень соціальних комунікацій НБУВ та Інституту демографії та соціальних досліджень ім. М. В. Птухи НАН України [72]. Результати проведеного аналізу дозволяють розглянути та оцінити стан міграційних процесів, що з урахуванням можливостей та загроз, дає змогу визначити як за допомогою сильних сторін можна компенсувати слабкі.

Весь процес дослідження супроводжувався застосуванням логічних прийомів. Діалектичний, системно-структурний – для упорядкування методологічних засад дослідження міжнародної міграції, визначення його вихідної теорії, конкретизації принципів та уточнення термінологічного апарату. Порівняння, аналізу, синтезу, індукції – для встановлення основних векторів міграційних політик та практик у країнах світу та регіональних інтеграційних об’єднаннях. Прийоми аналізу, синтезу, індукції, дедукції, абстрагування,

узагальнення, аналогії, моделювання слугували уточненню та детальному дослідженню міграційних процесів та процесів їх регулювання.

Таким чином, можна зробити висновок, що сукупність використаних підходів, методів та прийомів дає змоги глибше розкрити базові поняття з теми, а також провести низку аналітичних та теоретичних узагальнень, порівнянь та систематизації знань щодо міграційних процесів, а також їх регулювання. Використані методи та методологія дозволяють зробити низку рекомендацій для вдосконалення регулювання міграційними процесами, враховуючи практику міжнародних партнерів. Методологічна основа роботи представлена сукупністю методологічних підходів, комплексом філософських, загальнонаукових і приватно-наукових методів, що дозволило забезпечити достовірність та обґрунтованість результатів дослідження.

РОЗДІЛ 2. КОНЦЕПТУАЛЬНІ ЗАСАДИ МІГРАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ ТА АНАЛІЗ ЇХ КЛЮЧОВИХ ТЕНДЕНЦІЙ У КОНТЕКСТІ СУЧАСНИХ КРИЗ

2.1. Загальна характеристика міграційних процесів: проблеми та наслідки, причинно-наслідковий зв'язок

Міграція — це переміщення людей із місця їх первісного проживання до місця призначення за межами кордонів їхнього походження з цілеспрямованим поселенням і може бути добровільним або вимушеним. У двадцять першому столітті міграція набула небувалих масштабів, ставши глобальним явищем. Міграційні процеси є невід'ємним атрибутом розвитку людської цивілізації. Однак, враховуючи зростання населення планети, можна сміливо сказати, що нинішні масштаби міграції перевершують усі попередні історичні приклади.

У всьому світі міграція стала сильно політизованою і часто асоціюється з конфліктами. Затяжні переміщення, діаспори та їх мережі, торгівля людьми, нелегальні перетини кордонів, масовий наплив біженців – міграційні явища, які займають місце негативних наслідків збройних конфліктів та нестабільності в державах походження мігрантів та біженців.

Потенційний вплив міграції на розвиток є складним і багатовимірним, і вимагає від політиків відповідної багатовимірної та всеохопної реакції. Відповідно до дослідження МОМ, наслідки міграції можуть бути позитивними чи негативними, пропонуючи можливості чи обмеження для економічного, соціального та людського розвитку (див. табл. 2.1. «Можливі позитивні та негативні наслідки міграції»).

Таблиця 2.1 – Можливі позитивні та негативні наслідки міграції

Можливі позитивні наслідки міграції	**Можливі негативні наслідки міграції**
• Підвищення глобальної економічної ефективності; • Для мігрантів – розширення ціннісно-світоглядних орієнтирів через можливість роботи за кордоном; • Грошові (валютні) перекази від мігрантів підвищують власний добробут населення; • Скорочення безробіття в країні-донорі через відтік кадрів за кордон, а також зменшення соціальної напруги; • • Добре для людини (у більшості випадків), особливо там, де є нові можливості для працівників, яких немає в рідній країні; • Технології, інвестиції та венчурний капітал від діаспор; • Спричиняє збільшення торговельних потоків між країнами-донорами та країнами-ptципієнтами; • Можливість еміграції може стимулювати інвестиції в освіту	• Дефіцит кваліфікованих фахівців професійних груп на національному ринку праці; • Втрата інтелектуального потенціалу молоді через освітню міграцію, а згодом і їх неповернення на Батьківщину через працевлаштування за кордоном; • Демографічний дисбаланс через міграцію сімей; • Значне старіння населення через зниження народжуваності; • Порушення функціонування системи соціального забезпечення та криза на ринку праці; • Підвищення цін на товари і послуги на внутрішньому ринку, що призводить до розшарування суспільства через нерівномірний розподіл коштів. • Зниження зростання та продуктивності через скорочення висококваліфікованих

та індивідуальні інвестиції в людський капітал; • Благодійна діяльність діаспор може сприяти допомозі та розвитку місцевих громад.	працівників і негативні зовнішні ефекти; • Нижча віддача від державних інвестицій у державну освіту; • Країна-донор втрачає потенційні податкові надходження; • Ризик створення «економіки грошових переказів» і залежності між одержувачами, проблема загострюється, коли грошові перекази з часом зменшуються; • Інфляційний потенціал грошових переказів, особливо щодо нерухомості, у деяких регіонах.

Наслідки змінюватимуться залежно від контексту країни, її економічних і соціальних тенденцій, а також від масштабів і характеристик міграції та поведінки окремих мігрантів. Наприклад, залежно від типу та масштабу міграції, перспективи еміграції можуть або збільшити, або зменшити стимули інвестувати в освіту та людський капітал на місцевому рівні [72].

Наслідки міграції зазвичай не визначені через низку різних непередбачуватих обставин, які можуть виникнути, щоб заздалегідь стримати мотив мігранта переїхати. Сучасний науковий дискурс щодо міграції змушує науковців, гуманітарні організації, представників уряду дивитися на міграцію інакше, враховуючи, що риторика міграції змінюється. На мігрантів дивляться через негативну призму, а не на агентів розвитку країни їхнього походження чи

країни-реципієнта. Історичні події після колоніалізму поставили під сумнів дискурс щодо націоналізму та сформували національну та регіональну політику щодо міграції.

Протягом останніх кількох десятиліть зростає визнання того, що міграція може бути фактором сприяння міжнародному розвитку. Мігранти, як правило, не розривають зв'язків зі своєю країною походження, а їхня взаємодія з сім'єю вдома та рідною спільнотою є основним каналом, через який міграція може принести користь розвитку. Через мігрантів може відбуватися важливий обмін грошима, знаннями та ідеями між приймаючою та рідною країнами.

Не кожен аспект міграції є вигідним для країн, що розвиваються. Міграція може обернутися високою ціною для країн, що розвиваються, залишивши країну без людського капіталу, необхідного для досягнення довгострокового економічного зростання. Ця втеча людського капіталу може стати значним економічним тягарем для країн, що розвиваються, оскільки мігранти забирають із собою цінність свого навчання, яке часто субсидується урядами з обмеженими ресурсами.

Для країн, що розвиваються або відправляють робочу силу, громадянам дуже важливо уникати обману власних громадян, не потрапляти в руки цивільних, не наражати на небезпеку життя своїх громадян і запобігати різним злочинам.

Таким чином, дві країни, які приймають і відправляють трудових мігрантів, мають багато конвенцій і протоколів, і їх ратифікація була швидко реалізована. Навіть за минулі роки протоколи про боротьбу з торгівлею людьми та запобігання нелегальній міграції підписали майже сто країн.

Однак проблема міграції ще не вирішена ефективно. У багатьох країнах права іммігрантів, які були легально зареєстровані або вже осіли, залишаються недостатніми.

Для мігрантів негативні наслідки міграційних процесів пов'язані з такими явищами, як відсутність доступу до базових соціальних послуг через ряд

факторів, таких як відсутність постійного статусу, мовний бар'єр та багато інших. Виникаюча нерівність негативно впливає на добробут мігрантів і приймаючих громад, створюючи нові проблеми для економіки, соціального порядку та уряду.

Коли країна-реципієнт приймає вимушених мігрантів (шукачів притулку та біженців), вони не готові прийняти нових прибулих через захист обмежених спільних ресурсів на їхній території, таких як земля, вода, житлові споруди, природні та мінеральні ресурси. Мігранти часто стикаються з труднощами, пов'язаними з прийняттям населення країни-реципієнта, звідси труднощі в інтеграції громади, гармонійному житті, торгівлі, культурних звичаях, релігійних переконаннях, мовних бар'єрах, сільськогосподарській практиці, економічній діяльності, соціальній інтеграції, скотарстві тощо. Незмінно конфлікт між приймаючими громадами та мігрантами спотворює соціальну згуртованість та інші форми суспільного занепаду [35].

У зв'язку з постійними змінами, які відбуваються на міжнародній арені та у світовому порядку, в цілому, проблеми міграційних процесів також загострюються та набирають обертів. Зараз у багатьох країнах ЄС міграція є політичним інструментом. Особливо останнім часом Німеччина стала лідером у цій сфері. Міграція є причиною ксенофобії та расизму в Європі. Політичні рухи, переважно праворадикальні партії, які критикують міграцію, досягли значного прогресу. Щоб прийти до влади, вони охоплюють різні сфери та сектори. Вони не лише мають справу з проблемою міграції, а й виступають проти мобільності ЄС та євро [111].

Таким чином, можна зробити висновок, що міграційні процеси тісно пов'язані із добробутом як країн-донорів, так і країн-реципієнтів, оскільки проблеми та наслідки, які ці процеси породжують, супроводжують чи ускладнюють впливають на всіх залучених сторін. За рахунок міжнародної міграції відбувається посилення взаємозв'язків між країнами світового співтовариства, що в результаті сприяє розвитку світового капіталістичного

господарства, поглибленню економічної співпраці між державами із різним рівнем розвитку, діяльності міжнародних інституцій та різнопланових організацій. На державному рівні це втрата ресурсів, витік найбільш професійних та активних кадрів, відсутність наповнення пенсійного і соціальних фондів, посилення проблеми демографічної кризи. На індивідуальному рівні міграція містить значні соціально-психологічні ризики для мігруючої особи. Наслідки міграційних процесів неоднозначні, проте вони мають неабиякий вплив на соціальний, економічний та політичний розвиток країн.

2.2. Причини міграційних процесів в умовах трансформації міжнародної системи

На сучасному етапі розвитку світової цивілізації суспільство переживає процеси трансформації багатьох сфер людського життя, у якому всеохопна інтеграція та інформаційно-комунікаційна революція створюють об’єктивні передумови і для об’єднання, і для його роз’єднання. На фоні міграційних процесів останніх десятиліть ХХ ст., нині міграція (транскордонна та внутрішня) досягла історично своєрідного та нового рівня, сформувавши особливу модель глобалізації, яка включає відносно вільне пересування людей, капіталу та товарів.

Феномен міграції багатогранний у своїх проявах і пов’язаний не тільки з новими можливостями зростання і розвитку для приймаючого суспільства, але й з надзвичайно високими ризиками напруженості, нестабільності і потенційних конфліктів. Ці проблеми є об’єктом підвищеної уваги в різних країнах і міжнародних організаціях. Постійно робляться спроби пом’якшити існуючу напругу, але, як правило, це не завжди вдається.

Міграція завжди є результатом складної комбінації макро-, мезо- та мікрофакторів, причому перший діє на рівні суспільства, а другий – на рівні сім'ї чи навіть окремої людини. Переважання одного фактора над іншим непередбачуване.

Серед «макрофакторів» основними причинами міграції є неадекватний людський та економічний розвиток країни походження, демографічний ріст та урбанізація, війни та диктатури, соціальні фактори та зміни навколишнього середовища. Це основні чинники вимушеної міграції, як міжнародної, так і внутрішньої [87].

Навіть зараз, на початку третього тисячоліття, у багатьох регіонах світу — практично на всіх континентах — відбуваються криваві конфлікти та соціальна нестабільність, де воюють збройні партії або де панують грубі диктатури, які позбавляють соціальних прав. Люди можуть бути позбавлені основних прав людини, а доступ до освіти та гідного життя може бути перешкоджено, особливо для жінок. Слід зазначити, що більшість переміщених осіб у воюючих країнах переміщуються в межах національних кордонів, тому офіційно вони не вважаються міжнародними мігрантами, а швидше внутрішніми біженцями, проте значна їх кількість шукає притулку і за кордоном.

Україна є активним учасником міграційних процесів. У зв'язку зі динамікою збільшення кількості мігрантів Україна зіткнулася із рядом проблем та загроз національній безпеці, серед яких загальне зменшення чисельності населення, зокрема осіб молодого та середнього віку, еміграція кваліфікованих кадрів. Для України такі тенденції досить негативно позначаються на структурі населення, що сповільнює соціально-економічний розвиток держави. В Україні, що перебуває в умовах довготривалої економічної кризи, сповільненого розвитку щодо покращення рівня життя та умов оплати праці, міграція стає надійним способом підвищення добробуту населення.

З початком повномасштабного вторгненням Росії в Україну 24 лютого 2022 року, мільйони людей покинули свої домівки та виїзали за межі України. Частина

з них переїхали в межах країни, а частина — виїхали за кордон. Деякі люди переїжджали на певний час і вже повернулися до місць свого постійного проживання, а для деяких питання виїзду може постати згодом. Раптове переміщення великої кількості населення внаслідок війни створює нові виклики та збільшує вже наявні — як для приймаючих громад, так і для громад, з яких відбувається відтік людей [73].

Управління Верховного комісара ООН повідомляє, що станом на 30 вересня 2022 року число біженців з України зареєстрованих для тимчасового захисту в Європі за даними на 30 вересня досягло 4 млн 183,84 тис. Згідно з даними ООН, найбільше біженців зі статусом тимчасового захисту наразі перебуває в Польщі – майже 1,5 млн осіб. Загалом, з початку війни туди з України виїхало 6,5 млн осіб, назад повернулося – 4,5 млн. У Німеччині офіційно зареєстровано понад 709 тисяч біженців, у Чехії – майже 439 тисяч (див. Додаток А) [4].

Згідно з підрахунками УВКБ ООН, найбільший приріст за вересень показали Польща (майже 56 тис.), Німеччина (близько 39 тис.), Чехія (близько 15 тис.), Великобританія, Румунія та Нідерланди (близько 11 тис.), проте у разі Нідерландів це зміна за два місяці [1].

Загалом, за даними ООН на 27 вересня, з України з початку війни було зафіксовано 13,380 млн виїздів, тоді як в'їздів (без даних Угорщини, РФ та Білорусі та з 28 лютого) – 6,257 млн [1].

Серед «мезофакторів», які пов’язують індивіда з його/її етнічною групою чи релігійною спільнотою, важливу роль відіграють захоплення землі, комунікаційні технології та діаспорні зв’язки. Роль комунікаційних технологій і соціальних медіа в залученні людей з країн їх походження сьогодні безперечна. Обізнаність про умови життя в заможному світі — хоча й часто сильно перебільшена — сприяє плеканню міфу про західні країни як про Ельдорадо. Легкість спілкування з діаспорою та членами сім’ї, які раніше емігрували, підсилює бажання втекти від бідності до нового, складного життя за кордоном [87].

Основні чинники міграції постійно піддаються змінам середовища та трансформації міжнародної системи. Лише зважаючи на ті зміни, що відбулися за останні декілька років, можна побачити, що причини міграційних потоків продовжують розвиватися. Відповідно до Звіту про світові іммміграційні тенденції за 2021 рік, визначають чотири основні фактори відштовхування, які спонукають до зміни місця перебування та країни проживання, серед них: доступ до соціальних благ, зміни, які спровокувала пандемія COVID-19, державне забезпечення та міграційна політика, а також безпековий фактор.

Глобалізація спонукає мільйони економічних мігрантів, які походять із країн, що розвиваються, шукати роботу в економічно кращих країнах-реципієнтах, у тому числі через освітню міграцію, незважаючи на посилений прикордонний контроль.

Складно визначити, які фактори притягування/відштовхування як країн-походження, так і країн-призначення є найбільш важливими для різних груп та класів людей. В кожній країні фактори матимуть індивідуальний характер, проте деякі фактори можуть носити схожі риси, що може бути характерним для певного регіону. Основним фактором для міграції є економічні причини. Найважливішим стимулом мігрувати є очікувана вища заробітна плата і ліпші загальні економічні результати в країні перебування [60].

Однак «мікрофактори», такі як освіта, релігія, сімейний стан і особисте ставлення до міграції, також відіграють ключову роль у прийнятті остаточного рішення про міграцію, яке є вибором особи [77].

Велика кількість мігрантів, яка була змушена покинути Україну через війну, розглядає варіант повернення на Батьківщину. Серед причин повернення можна виокремити сприйняття безпекової ситуації, возз'єднання з родиною, складнощі з пошуком житла або роботи, тимчасове повернення, щоб забрати речі, побачитися з родиною або евакуювати близьких. Згідно з опитуванням людей, які повертаються в Україну, котре проводило Агентство ООН у справах біженців протягом 3-27 квітня, найбільше респондентів та респонденток повертаються у

Львівську область, Київ і Київську область, Одеську й Івано-Франківську області [116].

Таким чином, сукупність вище перелічених факторів спонукає працездатне населення до трудової міграції. Жорстокі конфлікти та економічні дисбаланси, посилені нерівномірним відновленням після пандемії COVID-19, і надалі залишаються основними рушійними силами відповідних міграційних потоків. Фактична динаміка, однак, також сильніше вкорінюється в геополітичний контекст у найближчому сусідстві та під впливом спроб реагувати на інструменталізацію міграції в політичних цілях.

2.3. Міжнародна міграція як різновид сучасної зброї: міграція як тактика сірої зони

Зміни, які відбуваються на міжнародній арені, дають можливість поглянути на різні явища під іншим кутом та виявити нові підходи до розуміння їхнього застосування у сучасних умовах. Гібридні форми впливу держав одну на одну охоплюють все більше сфер людського життя. Так, у 2017 році з оприлюдненням Стратегії національної безпеки США та низки інших документів, у загальних обіг ввійшов термін «сірої зони» [109], у тлумачення якого наразі вкладають заходи, спрямовані на застосування різноманітних тактик для впливу на інших суб'єктів міжнародних відносин без прямого воєнного зіткнення.

Поняття «сіра зона», як американо-західна концепція, охоплює надзвичайно широкий спектр методів впливу, які сторони використовують для досягнення своїх цілей. Кампанії в «сірій зоні» досягають стратегічних успіхів у плані підриву демократичних практик, вирощування та підриву політичних еліт, розбудови та контролю ключової інфраструктури, стримування опору. До того ж, «сіра зона» – це концептуальний простір між миром і війною, який виникає,

коли суб'єкти цілеспрямовано використовують декілька елементів влади для досягнення цілей політичної безпеки з неоднозначною або хмарною атрибуцією та перевищують поріг звичайної конкуренції, але не переходять межу до прямого військового конфлікту, кидаючи виклик, підриваючи або порушуючи міжнародні звичаї, норми чи закони [126].

Особливістю тактик «сірої зони» є те, що вони не є підконтрольними законам цивілізованого світу, тому будь-який аспект та сфера життя можуть використовуватися державою для встановлення переваг над іншими та примушувати їх до виконання продиктованих агресором умов. Міграція є одним із вразливих місць соціального та економічного життя держави, тому використання її у якості так званої зброї є тією тригерною точкою, яка відіграє важливу роль у формуванні діалогу між державами та, яка дозволяє маніпулювати державами та диктувати свої умови [75].

Західні держави готові протистояти викликам «сірої зони». Використання мігрантів як засобу впливу застосовується державами все частіше, що змушує швидко реагувати та приймати рішення. Так, у 2020 році президент Туреччини Реджеп Таїп Ердоган погрожував «відчинити ворота» в Європу та впустити біженців з Сирії та Афганістану на континент, оскільки тисячі мігрантів зібралися на кордоні з Грецією. Такі заяви означали різкий відхід від поточної політики та очевидну спробу тиску на Європу. Греція, яка у свою чергу перебувала на передовій у цій кризі, заявила, що її прикордонні сили перебувають у готовності, щоб переконатися, що вона знову не стане воротами Європи. До того ж, було розпочато тендери в межах ЄС на будівництво двох об'єктів закритого типу на островах Самос і Лесбос поблизу Туреччини [125]. Прийняття таких рішень змусило держави активізуватися та спільно думати щодо врегулювання міграційного питання, для того, аби не повторити міграційної кризи у Європі 2015 року.

Одним із викликів сьогодення є те, що геополітичні протистояння безпосередньо пов'язані та зіштовхуються із глобалізованою економікою, що дає

можливість державі, яка використовує гібридні методи впливу, прямо застосовувати необхідні тактики до найбільш вразливих місць своїх конкурентів через низку аспектів, які безпосередньо перетинаються через глобалізовані шляхи взаємодії [75].

Ще одним прикладом використання біженців, як реакцію на введені Європейським Союзом санкції проти правлячого режиму в державі, стала міграційна криза в Білорусі у 2021 році. На кордоні з Литвою, Латвією та Польщею було скупчення тисячі біженців, які мали намір перетнути кордон [84]. Мінськ організував офіційну видачу туристичних віз та перевезення мігрантів до кордону з державами-членами ЄС та НАТО. Саме у такий спосіб Білорусь використовує тактику «сірої зони», що дозволяють показати власну перевагу, завдаючи шкоди трьом державам-членам НАТО, з якими Білорусь межує, а також примушуючи кожну з них зосереджувати свої ресурси та сили на кордоні з Білоруссю та вимагати діалогу з Брюсселем [75].

У зв'язку із тісною співпрацею Білорусі з Росією, вплив останньої на використання подібних тактик не можна виключати. Для Росії використання міграційної кризи у Білорусі виступає певним способом контролю у «сірій зоні», щоб послабити Захід і закріпити свою власну роль як все ще актуального глобального гравця та потенційного посередника на міжнародній арені. Використання мігрантів та біженців у такий спосіб дозволяє державі маніпулювати сусідами та загострювати вже існуючі протиріччя всередині ЄС та Альянсу. Стримування біженців на кордоні вимагає багатьох ресурсів та зусиль від держав, які стали так званими жертвами використання тактики «сірої зони» [83].

Інструменталізація міграції – явище не нове. Сусідні країни раніше тиснули на ЄС, щоб він пішов на політичні чи фінансові поступки в обмін на співпрацю з контролю над міграцією. Проте навмисне створення міграційної кризи на зовнішніх кордонах ЄС, спровоковане та контрольоване білоруською владою, додало виміру, відмінного від попередніх випадків. Швидка, єдина та потужна

відповідь ЄС у співпраці з неєвропейськими партнерами зупинила цю схему. Але ситуація залишатиметься нестабільною у 2022 році, і тисячі мігрантів перебувають у стані підвішеного стану та безпосередньої загрози їхньому життю та добробуту [108].

Виходячи із аналізу лише деяких прикладів використання методів гібридного впливу, очевидним є зміна характеру конфлікту сьогодні, який вимагає як мислення, так і організаційного підходу, який є творчим і багатовимірним. Якщо цільові країни зосереджуються на спробах протидіяти чи передбачити кожну форму агресії, що застосовується як тактика «сірої зони», вони можуть бути приречені на постійну залежність від дій інших акторів. Спроможність генерувати та виконувати ефективні стратегії між представниками урядів, включаючи приватний сектор та зусилля міжнародних організацій, особливо помітна у складних непередбачених ситуаціях. Тому в умовах сучасних взаємодій, держави повинні розвивати стійкість суспільства і сигналізувати, що вони протистоятимуть агресивним діям [83]. Держави, особливо держави-члени НАТО, активно долучаються до створення механізмів протидії тактик «сірої зони», які використовуються низкою держав. Проте їм варто збільшити заходи у спектрі проблем «сірої зони», зокрема у сфері обміну інформацією, інновацій та міжорганізаційної співпраці [75].

Таким чином, можна зробити висновок, що в умовах сучасної трансформації системи міжнародної безпеки, використання державами різноманітних засобів впливу є неминучим, а тому такий підхід вимагає удосконалення методів реагування та протистояння подібним загрозам як використання міграційного питання задля маніпуляцій іншими державами. Дослідження міграції як тактики «сірої зони» дає можливість під іншим кутом розглядати міграційні процеси та пропонувати нові підходи до формування міграційної політики, а також використовувати отримані знання у практичній площині. Для того, щоб швидко реагувати на нові виклики та загрози, потрібна неабияка наполегливість держав-

членів НАТО та Європейського Союзу, щоб залишатися зосередженими на проблемі та надалі адаптуватися у міру зміни стратегій і тактик супротивників.

РОЗДІЛ 3. ДЕРЖАВНЕ РЕГУЛЮВАННЯ МІГРАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ В УКРАЇНІ У СУЧАСНИХ УМОВАХ

3.1. Концептуально-прикладна характеристика міграційної політики в Україні

Забезпечення стабільного та ефективного соціально-економічного розвитку України безпосередньо пов'язане з реалізацією державної міграційної політики, яка у свою чергу має на меті зміцнення національної безпеки та відстоювання національних інтересів, захист ринку праці, регулювати вплив та негативні наслідки від неконтрольованої міграції, підтримувати громалян, які перебувають за кордоном, та створювати всі належні умови для мігрантів, які прибули до держави. Процес державотворення України, пов'язаний із оформленням правової бази, вибором зовнішньополітичного вектору розвитку, ускладнений економічною кризою та політичною нестабільністю, зумовили активну участь громадян України в міграційних процесах. Усі ці процеси призвели до загострення демографічної, освітньої та соціально-економічної ситуації в державі.

В умовах активізації міграційних процесів зростає потреба впровадження більш ефективних механізмів та інструментів міграційної політики як одного з пріоритетів державної політики щодо використання позитивного потенціалу міграції, мінімізації її негативних наслідків, забезпечення прав і свобод мігрантів.

Загострення міграційної ситуації в Україні та її негативні наслідки зумовлені досить тривалим процесом формування міграційної політики як такої. Невизначеність зовнішньополітичних пріоритетів з моменту проголошення незалежності, тривалий час відсутність єдиної концепції міграційної політики, недостатня ефективність заходів, тривала економічна криза, проблема забезпечення власних потреб, політична нестабільність, низькі перспективи

розвитку на батьківщині тільки погіршують міграційний баланс в Україні. В умовах сповільненого розвитку підвищення рівня життя та заробітної плати трудова міграція стає надійним засобом покращення добробуту населення, а саме активних та амбітних людей, які більш мотивовані працювати за кордоном, а потім змінювати місце проживання.

Формування та реалізація міграційної політики в Україні має регіональні особливості. На її формування впливає широкий спектр факторів, таких як історичні, соціально-економічні, політико-географічні та інші, а також конкретні цілі та підходи до розвитку та територіальної організації міграційної діяльності населення окремих регіонів [6]. Постіндустріальне суспільство, виходячи з теорії інституціоналізму, диктує низку вимог до державної міграційної політики. Це стосується як глобального, так і національного та регіонального рівнів її формування та реалізації.

Україна є активним учасником міграційних процесів, тому після здобуття нею незалежності у 1991 році розпочалося формування міграційної політики. Цим на конституційному рівні було закріплено основні принципи: право на свободу пересування та вибір місця проживання, вільний в'їзд і виїзд, захист громадян за кордоном, повагу та недискримінацію іноземців, право на притулок в Україні та ін. На початковому етапі міграційна політика визначалася загальним політичним курсом України, а саме демократизацією. Проте через відсутність стратегічного курсу міграційної політики було зрозуміло відсутність конкретного бачення цього напрямку [3].

На загострення міграційної проблеми протягом багатьох років вплинуло те, що в Україні не було комплексної державної програми, яка базувалася б на єдиній, загальній концепції міграційних процесів, враховуючи внутрішню та зовнішню міграцію, а також специфіку демографічної ситуації в Україні [115].

Сьогодні державна політика в Україні реалізується через Державну міграційну службу України та її представництва. Це спеціальний орган виконавчої влади, призначений для реалізації міграційної політики. Оскільки

міграційна проблематика значною мірою пов'язана з іншими аспектами соціально-економічного розвитку, справедливо зазначити, що головними суб'єктами формування та реалізації регіональної міграційної політики є регіональні та місцеві органи влади [115].

Вплив глобалізації, зміни міграційних процесів, гібридна агресія з боку Російської Федерації та пов'язана з нею внутрішня міграція громадян, отримання безвізового режиму та зміна вектору як зовнішньої, так і західної міграції, активізація міграції до Європи – все це причини, які стали передумовою для схвалення Кабінетом Міністрів України у липні 2017 року Стратегії державної міграційної політики на період до 2025 року та затвердження Плану заходів щодо її реалізації, у якому відображено концептуальне бачення міграційної політики, що поєднує комплексний підхід до міграційної політики [120]. Нині ці документи є орієнтиром у стабілізації міграційної ситуації та містять перелік заходів, спрямованих на сприяння консолідації української нації та прискоренню соціально-економічного розвитку.

Ефективність їх впровадження залишається під питанням, оскільки кількість оскаржень продовжує зростати [59]. Проте положення системи стратегічного планування належним чином не поширюються на регіональний рівень. Відсутня Державна програма реалізації міграційної політики в Україні з відповідними підпрограмами на регіональному та місцевому рівнях. Проте без стратегічного планування неможливо зрозуміти пріоритети розвитку того чи іншого об'єкта та забезпечити стабільне функціонування систем управління на рівні держави, регіонів та громад. Стратегія дозволяє визначити можливості реагування на впливи зовнішнього середовища, порівнюючи цілі з потенціалом і ресурсами. Стратегія забезпечує функціональність управління шляхом визначення послідовності дій.

Місцеві підрозділи Державної міграційної служби України переважно виконують функції надання послуг у сферах громадянства, роботи з іноземцями та особами без громадянства, шукачами притулку, контролю за дотриманням

міграційного законодавства, здійснення заходів щодо запобігання та протидії нелегальній міграції [32]. Тому ні на один з державних органів не покладено завдання ініціювати формування та реалізацію регіональної міграційної політики, координувати державні дії щодо окремих питань міграції, освітніх послуг, функціонування ринку праці тощо.

Таким чином, для України важливим є визначення нового концептуально-стратегічного підходу до державного регулювання міграційних процесів, який передбачає поетапність. Основою його наукового обґрунтування має стати дослідження про соціально-економічне зростання. Міграція має бути визнана рушієм соціально-економічних змін.

Через активну міграцію з України зі зміною постійного місця проживання прискорюється депопуляція та старіння нації, не вистачає робочої сили, втрачаються інвестиції. Цей процес прямо чи опосередковано зачіпає всі сфери суспільного життя, що тягне за собою великі втрати, адже для забезпечення стабільного розвитку держави, перебудови економічної моделі України, гарантування високих темпів економічного зростання необхідні кваліфіковані та вмотивовані кадри, відсутність яких негативно позначається на всі соціально-економічні аспекти розвитку держави. За роки незалежності України міграційна політика на етапах (пере)формування зазнала значних змін, але ці покращення негативно вплинули на вікову та кваліфікаційну структуру населення, що разом з іншими чинниками призвело до складної соціально-економічної ситуації в країні.

3.2. Проблеми формування ефективної міграційної політики в Україні

Міграційна політика кожної держави – це потужна система різноманітних заходів, яка спрямована допомагати формувати міжнародні міграційні потоки, їх

масштаби, напрямок та характер. Внаслідок активізації потоків мігрантів у зв'язку з глобалізацією та більшою мобільністю людей, втілення ефективної міграційної політики є невід'ємним елементом діяльності держави.

Україна формує свою міграційну політику зі здобуттям своєї незалежності у 1991 році, проте через необхідність налагодити роботу інших процесів та державотворення в цілому, питання міграції займали другорядне місце. На своєму початковому етапі міграційна політика визначалась загальнополітичним курсом України, а саме на демократизацію, проте через відсутність стратегічного курсу міграційної політики було зрозуміло, що конкретного бачення розвитку цього напрямку не було [3].

На загострення міграційної проблеми протягом багатьох років впливало те, що в Україні не було комплексної державної програми, що ґрунтувалась би на єдиній, загальній концепції міграційних процесів з урахуванням внутрішньої та зовнішньої міграції, а також специфіці демографічної ситуації в Україні.

Внаслідок неефективності чинної політики регулювання міграційних процесів страждає система розвитку людського капіталу держави, втрата працездатної частини населення негативно впливає на вікову та кваліфікаційну структуру населення, що загрожує крахом функціонування системи соціального забезпечення та кризою на ринку праці. Відповідно до заяви Президента України В. Зеленського пріоритетним є завдання повернення українців на Батьківщину для побудови нової сильної та успішної держави [53]. Кабінет Міністрів України, як повноважний центральний орган виконавчої влади, здатний запровадити дієві механізми державної політики у сфері міграції, які наразі не є такими, та сприяти покращенню міграційної ситуації в Україні.

За словами дослідниці Малиновської О., динаміка та характеристика міжнародної міграції за останні 30 років після здобуття Україною незалежності змінювалися, оскільки змінювалась ситуація в країні, а також вектор міжнародних відносин, а також зовнішні фактори, такі я попит на українську робочу силу і заходи країн-реципієнтів з залучення українських працівників [33].

Зважаючи на всі тенденції міграційних потоків, а також залученість українців до міграційних процесів, можна зробити висновок, що на сучасному етапі міграційна політика перетворилась на важливу та невід'ємну складову як внутрішньої, так і зовнішньої політики України.

Україна з початком повномасштабного вторгнення Росії в Україну 24 лютого 2022 року переживає наймасштабнішу міграційну кризу в своїй історії. Зі здобуттям Україною незалежності у 1991 році, ми можемо прослідкувати, що формування та налагодження всіх державних процесів супроводжувалося низкою криз та революцій, серед яких: Помаранчева революція 2004 року, Революція Гідності 2014 року. Всі ці події разом із російською збройною агресією проти України, а також повномасштабною війною 2022 року дуже впливають на скорочення чисельності українців.

За часи незалежності Україна пережила декілька хвиль міграції, тому проблема міграції не є новою для нашої держави. За даними Інституту демографії та соціальних досліджень НАН України наголошували на присутній ще з 2017 року тенденції, що щомісяця 100 тис. українців виїжджали за кордон, що в подальшому могло призвести до скорочення населення [5].

Міграційна політика України, яка формувалася з 1991 року, не мала перед собою мети – сприяти поверненню українців на Батьківщину. Невизначеність у зовнішньополітичних пріоритетах з початку незалежності, відсутність загальної концепції міграційної політики протягом довгого часу, не достатня ефективність встановлених заходів, довготривала економічна криза, проблема задоволення власних потреб, політична нестабільність, низька перспектива розвитку на Батьківщині лише погіршують міграційне сальдо в Україні. Таким чином, протягом років незалежності України міграційна політика, перебуваючи на етапах (ре)формування, зазнавала неабияких змін, проте ці вдосконалення мали негативний вплив на вікову та кваліфікаційну структуру населення, що разом і з іншими чинниками призвело до складної соціально-економічної в державі.

Отримання Україною статусу кандидата в члени ЄС та підготовка до подальшого вступу в ЄС сприяли початку позитивних змін у формуванні нової міграційної політики, оскільки відбувається пришвидшена зміна законодавства і приведення цього законодавства до більш високих європейських та міжнародних стандартів. Верховна Рада України вже прийняла низку законопроєктів, які спрощують привабливість України для іноземних громадян.

Міграційні питання завжди були обов'язком великої кількості державних органів від Державної міграційної служби до Мінсоцполітики, між якими бракувало злагодженості та узгодженості законодавчих норм [51]. Завдяки налагодженим каналам зв'язку можлива подальша розробка комплексу реформ у сфері безпеки, медицини, освіти, соціального забезпечення, результати яких будуть спроможні забезпечувати базові потреби громадян, і як наслідок, сформують систему мотивації для громадян залишатися в Україні.

Прийнята у 2017 році Стратегія державної міграційної політики на період до 2025 року [69] та затверджений План заходів щодо її реалізації потребує кардинальних змін, оскільки ті цілі та завдання, які були прописані у них, мають трансформуватися на тлі тих суттєвих змін, що відбулися із повномасштабною війною Росії проти України у 2022 році.

Станом на 1 січня 2022 року в Україні проживало 34,5 млн громадян, натомість на кінець серпня – лише 27,8 млн. Про це йдеться в пояснювальній записці до проєкту державного бюджету на 2023 рік [58].

На цьому тлі міграційна криза створює низку викликів перед державою і вимагає впровадження ефективної антикризової економічної політики. Необхідно чітко визначитись з пріоритетами для стабілізації економічної ситуації і якщо не зупинки, то уповільнення міграційних процесів.

Велика кількість українців, які вже виїхали за кордон, можуть не повернутися, у зв'язку з роботою, навчанням у закладах освіти. За даними опитування компанії Gradus, серед зовнішніх мігрантів продовжує зменшуватися частка тих, хто хоче повернутися додому за першої можливості, показник наразі

знаходиться на рівні 67%, тоді як близько 20% опитаних декларують бажання залишитися жити в іншій країні [42]. Проте з більшою ймовірністю повернуться ті, хто не втратять зв'язок з Україною. Тому важливо розробляти політики і приймати рішення, які б дозволяли його зберегти. Зараз це відбувається зокрема через можливість дистанційного навчання у закладах освіти в Україні. Після завершення повномасштабної війни та стабілізації безпекової ситуації існуватиме потреба у створенні можливостей для повернення, передусім у питаннях житла і зайнятості. Ймовірно, в людей, чиє житло було пошкоджене або зруйноване, буде менше причин для повернення. Це збільшує важливість впровадження політик, що уможливлять отримання комфортного житла у довгострокове користування, зокрема через інструменти доступної оренди. Крім того, що довше біженці та біженки залишатимуться за кордоном, то ймовірніше вони знайдуть роботу і почнуть кар'єрний розвиток на новому місці. Щоб заохочувати людей повертатися в Україну, необхідною буде розробка політик зі створення робочих місць для тих, хто планують повернутися [73].

Таким чином, можна зробити висновок, що за часів незалежності України відбувається постійна трансформація як на державному рівні, так і на міжнародному, що неабияк впливає на динаміку та загалом характеристику міграційних процесів. Події після повномасштабного вторгнення Росії в Україну активізували мобільність громадян України та спонукали до вимушеного переміщення всередині держави, а також наголосили та вказали на прогалини у міграційній політиці України, які потребують швидкого вдосконалення в рамках реформації законодавства до міжнародних європейських норм.

3.3. Сучасні міграційні кризи як чинник формування інституційно-правового механізму регулювання міграційних процесів

Крихкість, конфлікти та катастрофи є основними чинниками вимушеного переміщення. Невирішені конфлікти та триваюча нестабільність у багатьох країнах разом із відсутністю рішень протягом багатьох років призвели до тривалого переміщення все більшої кількості біженців і внутрішньо переміщених осіб (ВПО), що в свою чергу спонукає до впровадження змін чинних норм та законів як країни-реципієнта мігрантів, так і країни-донора.

Сучасний світ зіштовхнувся з великою кількістю криз та конфліктів різних рівнів, які спонукають держави активно реагувати на нові виклики та підлаштовувати свої нормативно-правові документи відповідно до ситуації та з метою запобігти гуманітарної катастрофи чи іншого типу проблем. Європа вже зіштовхувалась з міграційною кризою у 2015 році, коли з охоплених війнами держав Африки та Близького Сходу відбулась масова міграція до держав Європи, що спричинило гуманітарну катастрофу. Тоді державам довелось консолідувати зусилля, щоб налагодити всі необхідні процеси та тримати під контролем ситуацію з біженцями.

Зі збільшенням кількості біженців, які прибували морем, значно збільшилась кількість нещасних випадків. У зв'язку з цим відбулося посилення пошукових і рятувальних місій у Середземному морі. Такі операції відбувалися постійно з кінця 2013 року, коли італійський уряд запустив операцію Mare Nostrum біля лівійських берегів [103].

Можливість створення мережі центрів прийому біженців вперше була згадана 13 травня 2015 року в Європейській міграційній стратегії (European Agenda of migration) [95]. Стратегія розглядала центри як пункти, в яких проходитиме ідентифікація, реєстрація та збір відбитків пальців мігрантів, що полегшувало процес фіксування прибулих до держави перебування.

Дублінський механізм передбачає розгляд заявки на отримання статусу біженця в країні першого в'їзду. Але з початком міграційної кризи він неодноразово підтверджував свою недієздатність. Намагаючись вирішити цю проблему, ЄС вже протягом багатьох років гармонізує міграційне законодавство. Проте її вирішення потребувало радикальних рішень та взаємної довіри між країнами-членами.

ЄС потребував консенсусу для відходу від пошуку ситуативних рішень і вироблення довгострокової стратегії, яке полягала б не лише в укріпленні морських кордонів, програмі переселення та впровадженні інтеграційних механізмів для тих, хто уже прибув в Європу, але і у розбудові та ресурсозабезпеченні цих механізмів в Туреччині, Лівані та Йорданії, щоб попередити міграцію в ЄС.

Міграційні тенденції біженців на сучасному етапі розвитку суспільства є невтішними для Європейського Союзу. Щоразу більша кількість біженців перетинає європейські кордони у пошуках кращого життя, що стало загрожувати безпеці та стабільності європейських країн та спричинило кризові явища в європейському середовищі. Міграційна політика міцно посідає своє місце у фокусі європейської інтеграції. Однак зважаючи не те, що ключові питання в цій сфері все ще залишаються у компетенції національних урядів, спільна міграційна політика й надалі буде складним процесом узгоджень та компромісів.

Зараз у світі надзвичайно велика кількість конфліктів. У 2021 році громадянська війна в Сирії вступила в друге десятиліття, і мільйони біженців, внутрішньо переміщених осіб та інших залишаються в жахливих умовах. Загалом близько половини довоєнного населення Сирії було змушене тікати — іноді кілька разів [122]. Ємен зберіг статус країни з найгіршою гуманітарною кризою у світі та продовжував бути охопленим конфліктом. У Демократичній Республіці Конго тривала гуманітарна криза загострилася на сході через виверження вулкана гори Ньїрагонго, що призвело до переміщення сотень тисяч людей. Надзвичайна повінь у Південному Судані була найгіршою за останні

десятиліття, вплинувши на 700 000 людей у країні, яка все ще бореться з небезпекою навколо [122].

У 2021 році мільйони людей, які постраждали від цих та інших криз, приєдналися нові ситуації, які вимагали термінової уваги. Захоплення Афганістану талібами, ймовірно, матиме довготривалі наслідки для цієї країни та її сусідів. З початку року сотні тисяч афганців були переміщені та змушені шукати притулку в сусідніх провінціях і через кордони в сусідніх країнах через посилення політичної та економічної нестабільності.

Так само виникне конфлікт між урядом Ефіопії та опозиційними групами в регіоні Тиграй, через що на початку року понад 2 мільйони людей були переміщені та призвели до умов, схожих на голод [122]. Початок посухи також посилює ризик голоду в Східній Африці. Тим часом ескалація конфлікту між бойовиками та урядовими силами на півночі Мозамбіку призвела до переміщення величезних груп населення. Лютневий військовий переворот у М'янмі призвів до нових репресій проти мирного населення та змусив мільйони людей потребувати гуманітарної допомоги [122].

Подібні ситуації демонструють навантаження на приймаючі країни, що було одним із пунктів, на які спрямований Глобальний договір щодо біженців. У багатьох ситуаціях у 2021 році наслідки пандемії COVID-19, зокрема погіршення економічних умов, загострили виклики. Починаючи з початку року, кількість людей, які потребують гуманітарної допомоги, зросла на 40 відсотків порівняно з 2020 роком. Хоча розвиток зріс, фінансування в цілому залишається мізерним. За даними Управління ООН з координації гуманітарних питань (UNOCHA), до жовтня гуманітарна допомога становила лише 39% від необхідної [128].

Нинішня криза біженців символізує амбівалентність і неспроможність Європи впоратися з вимушеною міграцією в наш час. Незважаючи на те, що Європа є колискою прав людини та самої концепції політичного притулку, у той же час домінує питання безпеки, яке зараз постає на глобальному рівні. Зіткнувшись з найбільшим потоком мігрантів і біженців з часів Другої світової

війни, Європа продемонструвала свавілля своїх кордонів, як внутрішніх, так і зовнішніх.

Управління гуманітарними міграціями є однією зі сфер, де було досягнуто значного прогресу в процесі комунітаризації, тобто в розробці загальноєвропейського підходу до питання, яке колись було прерогативою окремих держав; але, на жаль, це призвело до зростання національних інтересів і національного егоїзму.

Ситуація, яка виникає, стосується самого наріжного каменю міжнародної системи захисту, враховуючи, що державоцентрична державна система з властивими обмеженнями має взаємодіяти з таким явищем, як вимушена міграція, сама природа якого виходить за межі окремих країн. У зв'язку з останніми подіями Європа постала перед необхідністю переосмислити концепцію кордону, яку важко поєднати з ідеєю загальної людської рівності, одним із фундаментальних принципів, на яких базується європейська цивілізація.

Підхід ЄС до питання міграції був і є євроцентричним. ЄС демонструє свої слабкі сторони, що полягають у відсутності реального союзу між державами-членами, і насамперед відсутність співпраці між ними дає зрозуміти, що ЄС ще не можна вважати інтегрованим політичним союзом. У цьому питанні ЄС виявляється неефективним і роз'єднаним, протиставляючи держави-члени одна одній і розпалюючи націоналістичні та антимусульманські настрої.

Таким чином, враховуючи останні тенденції найкращим способом для знаходження спільного рішення вкрай необхідним є рішучі зобов'язання різних учасників міграційних процесів, а також солідарність у діях між урядами держав, де відбуваються збройні конфлікти, війни, природні лиха, регіональними урядами, ЄС та іншими західними державами. Це включає забезпечення регулярних, ефективних і доступних шляхів міграції та притулку. Країни-донори та приймаючі країни також повинні активізувати зусилля для захисту прав переміщених осіб у всьому регіоні та за його межами, розділяючи

відповідальність для того, щоб належним чином задовольнити зростаючі потреби. Це включає, серед іншого, нагадування про зобов'язання, взяті в рамках Глобального договору щодо біженців, і його керівних принципів щодо забезпечення того, щоб особи, які шукають притулку, могли це зробити безпечно, а приймаючі країни отримували відповідну підтримку.

РОЗДІЛ 4. НАПРЯМИ ВДОСКОНАЛЕННЯ ДЕРЖАВНОГО РЕГУЛЮВАННЯ МІГРАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ В УКРАЇНІ

4.1. Підходи та шляхи удосконалення міграційної політики України

Міграція формує наш світ на кожному кроці. В епоху поглиблення глобалізації, посилення цифровізації та швидкої урбанізації міграція торкається всіх держав і людей більше, ніж будь-коли раніше. Масштабність сучасних міграційних потоків, значення міграції для міжнародних відносин та внутрішньої політичної стабільності продовжують зумовлювати необхідність в швидких та дієвих рішень з боку держави, розробки і впровадження належної міграційної політики, що забезпечуватиме національні інтереси, захищатиме національну безпеку та основоположні права людини.

Включення міграції до Порядку денного сталого розвитку на період до 2030 року відкриває важливу можливість оцінити вплив міграції на низку питань розвитку та краще зрозуміти, як розвиток може вплинути на міграцію та мігрантів. Центральним посиланням на міграцію в Порядку денному на період до 2030 року є завдання зменшити нерівність у країнах і між ними. Це заклик «сприяти впорядкованій, безпечній, регулярній і відповідальній міграції та мобільності людей, у тому числі шляхом впровадження спланованої та добре керованої міграційної політики» [52].

Зростає розуміння того, що міграція може бути вираженням можливостей, які надає людський розвиток, коли відбувається безпечно, упорядковано та регулярно. Люди можуть мігрувати, щоб отримати кращі економічні, робочі та освітні можливості для себе та своїх сімей. Інтерес до взаємозв'язку між міграцією та розвитком великий. І співтовариства міграції, і співтовариства, які займаються розвитком, прагнуть знати, чи міграція сприяє розвитку чи перешкоджає йому, чи може розвиток сам по собі спричинити збільшення чи

зменшення обсягу міграції, і, можливо, найголовніше, як переконатися, що міграція є позитивною силою для розвитку.

Недоліки в розвитку, включаючи відсутність можливостей працевлаштування, маргіналізацію або дискримінацію соціально-економічних або етнічних груп і неадекватне надання послуг, можуть мати вирішальний вплив на реальні та передбачувані майбутні життєві перспективи людей у країні чи громаді та, таким чином, призвести до рішення переїхати. Вони часто пов'язані з основними структурними умовами, такими як погане управління, гостра та хронічна бідність, конфлікти та незахищеність.

За належних сприятливих умов міграція може допомогти досягти результатів у розвитку та реалізувати прагнення тих, хто переїжджає, і суспільств, до яких вони приєднуються, а також тих, хто залишається. Ця динаміка проявляється і відчувається на різних рівнях. Найчастіше враховуються ефекти на індивідуальному рівні та на рівні громади.

З метою зменшення негативних наслідків трудової міграції та посилення її позитивних аспектів необхідно розробити заходи щодо державного регулювання цього процесу на основі досвіду багатьох країн. У зв'язку з тим, що наслідки державного регулювання трудової міграції є причиною дискусій, регулювання цього процесу може бути спрямоване не лише на залучення іммігрантів та заохочення міграції, а й на зменшення міграційних потоків. Тому необхідно реалізовувати міграційну політику на державному рівні.

Міграційна політика держави є концептуально цілісною системою інструментів, за допомогою яких держава прагне досягти цілей, що відповідають сучасному та майбутньому етапу розвитку суспільства.

Політичні підходи до розвитку синергії між національною міграційною політикою та політикою розвитку включають наступні кроки:

- Налагодження відкритого обміну інформацією, покращення міжміністерських консультацій, координації та спільної реалізації політики та програм на національному рівні. Прикладом є широкомасштабний політичний

документ під назвою «Розвиток і міграція», розроблений міністерствами співробітництва в галузі розвитку, імміграції та інтеграції в Нідерландах.

- Створення координаційного центру з питань міграції та розвитку в урядових структурах.
- Розвиток спроможності відповідних державних установ для створення синергії між міграційною політикою та співробітництвом у сфері розвитку.

Міграція не може бути ефективно вирішена в односторонньому порядку, і вона вимагає спільних підходів і розподілу відповідальності для її ефективного управління. Оскільки кожен аспект міграції та розвитку залучає різні зацікавлені сторони на додаток до уряду, узгодженість політики також залежить від активної участі відповідних учасників на місцевому, національному та міжнародному рівнях.

Розробка та впровадження низки політичних підходів до партнерства в міграції та розвитку сприятиме кращому врегулюванню міграційних процесів. Серед цих політичних прийомів виокремлюють наступні: перш за все, це визначення та залучення всіх зацікавлених сторін. Сюди входять місцеві агенції, що займаються питаннями міграції та розвитку, уряди та муніципальні органи як держави походження мігрантів, так і приймаючих країн, громадянське суспільство, місцеві та міжнародні неурядові організації, міжурядові організації, бізнес і фінансовий сектор, а також самі мігранти.

По-друге, вивчення ролей і можливих внесків різних зацікавлених сторін як самостійно, так і шляхом посилених і конкретних спільних і взаємодоповнюючих зусиль. Чітке визначення ролі кожного партнера гарантує право власності на товариство.

По-третє, розробка стимулів для всіх відповідних зацікавлених сторін брати участь у співпраці для міграції та розвитку. Ефективна співпраця може бути досягнута, лише якщо всі партнери щиро зацікавлені у спільній роботі для досягнення спільних цілей.

По-четверте, посилення співпраці та розбудова взаємної довіри через регулярну участь у всебічному, збалансованому та більш поінформованому діалозі між відповідними зацікавленими сторонами з питань міграції та розвитку на всіх рівнях.

Структурування розвитку потенціалу для включення всіх відповідних зацікавлених сторін. Міждержавне співробітництво може передбачати, що одні держави надають допомогу іншим, зокрема через технічне співробітництво; шляхом посередництва або нарощування потенціалу міжнародні організації та неурядові організації можуть допомогти урядам охопити діаспори. Уряди, міжнародні організації та неурядові організації можуть надавати підтримку в розбудові потенціалу організаціям мігрантів, які зацікавлені в участі в діяльності з розвитку.

За словами дослідниці Малиновської О. сучасна політика щодо трудової міграції має базуватися на таких основоположних принципах, як: активність, оскільки механізми впливу на міграційні процеси повинні бути розроблені державою не лише як спосіб реагування на поточну ситуацію; комплексність, оскільки питання міграції мають бути компонентом, який імплементується у стратегії розвитку країни та її регіонів, а також бути частиною галузевої політики: від культурної та освітньої до економічної, фінансової та інвестиційної; демонстративність, яка виявлятиметься у зацікавленості державою у людях, які опинилися за кордоном, підтримувати з ними зв’язки, аби не втрачати приналежність до однієї нації; та справедливість, будь-які проекти з підтримки мігрантів, розвитку зв’язків з діаспорою, сприяння поверненню мігрантів, заохочення їхніх переказів та інвестицій мають відповідати інтересам конкретної громади, усього населення України і не мати характеру привілеїв [33].

Зараз Україна активно залучається втілює реформування законодавства відповідно до норм Європейського Союзу, тому удосконалення державного регулювання міграційних процесів є надзвичайно актуальним завданням. Перед

Україною стоїть низка задач у сфері міграційної політики, які потребують ефективних вирішень, оскільки протягом років спостерігалась відсутність комплексного бачення вдосконалення міграційної політики. До основних завдань, які перед собою ставить держава, належить відновлення безпекової ситуації на всій її території, оскільки число мігрантів та біженців значно зросло після повномасштабного вторгнення Росії в Україну 24 лютого 2022 року. Також це посилення інституційної спроможності у сфері реалізації політики щодо трудової міграції та діаспори, зокрема координації діяльності різних гілок та рівнів влади, профільних міністерств та відомств. Залучення закордонних українців є також важливим завданням, особливо до суспільного життя в Україні.

Для розв'язання цих задач державі необхідно забезпечити належний рівень наукового супроводу, надійної інформації про сучасний стан міграційних процесів, настрої мігрантів та діаспори, закордонний досвід використання міграційного потенціалу для розвитку. Створення спеціалізованого наукового центру з досліджень міграції, який би об'єднував спеціалістів різних галузей, сприяло б сучасним та комплексним дослідженням у сфері міграційних процесів.

Таким чином, можемо зробити висновок, що держава приділяє недостатньо уваги міграційним проблемам, існують суттєві недоліки в нормативно-правовій базі регулювання процесами міграції, неефективно працюють виконавчі органи влади. Запропоновані нами підходи щодо удосконалення міграційної політики включають низку політичних підходів, а саме налагодження синергії та комунікації між різними органами та відомствами для обміну інформацією та прийняттям ефективних рішень. Виокремлення всіх зацікавлених осіб у регулюванні міграційними процесами сприятиме більш всеохопному підходу до реалізації міграційної політики. А врахування всіх наявних проблем та належне комплексне та полідисциплінарне дослідження міграційних процесів пришвидшить процес розв'язання поставлених перед державою задач.

4.2. Міжнародний досвід вдосконалення міграційної політики як приклад для України

Інтенсифікація міграційних потоків є однією з істотних рис сучасного світу. Немає жодної країни, яка змогла б їх зупинити або повністю контролювати. Очевидно, що міжнародна міграція є природним результатом дисбалансу населення, рівня життя та політичної ситуації в різних державах. На сучасному етапі існує розбіжність між міграційними потоками, які є складними, змішаними та постійно розвиваються, та новою глобальною парадигмою управління міграцією, яка прагне нав'язати ясність, визначеність, регулярність і порядок.

Сьогодні багато соціологів дійшли згоди, що центральною частиною успішної політики є те, що називається інтеграцією та асиміляцією мігрантів у суспільство. Асиміляція означає, що мігранти відмовляються від власних моделей соціальної поведінки та приймають моделі, поширені в їхньому новому суспільстві, отже результатом стає більш однорідне суспільство. Політика Франції зосереджена саме на цьому, аби сприяти якомога більшому залученню мігрантів асимілюватися до французького середовища та культури.

Водночас надзвичайно активно популяризують політику мультикультурного суспільства, як наприклад у Канаді та Австралії, коли одночасно співіснують різні моделі соціальної та культурної поведінки, що в свою чергу розвиває толерантність до інших культур та їх особливостей.

Зважаючи на ці дві кардинально різні моделі міграційної політики, уряди ставлять перед собою абсолютно відмінні між собою цілі, проте де факто багато держав залишаються посередині між цими двома моделями, впроваджуючи певну політику асиміляції, водночас намагаючись бути відкритими до перспективи мультикультурного суспільства.

Україна також шукає ефективні підходи до управління міграцією, балансуючи між міжнародними зобов'язаннями щодо прав людини та економічними квотами для непопулярних професій. Україна є переважно

транзитною країною для мігрантів через своє географічне положення та кордони з чотирма членами ЄС. Проте з анексією Криму та початком війни на Донбасі у 2014 році рівень еміграції стрімко зріс, а після повномасштабного вторгнення Росії в Україну 24 лютого 2022 року, рівень еміграції сягнув чи не найбільшого в своїй історії масштабу.

Провідна українська експертка з питань міграції Малиновська О. ділиться аргументами щодо відсутності в Україні цілісної міграційної політики. Причина слабкої політичної дискусії щодо її основних принципів і тенденцій полягає в тому, що політики значною мірою не сприймають мігрантів як виборців. Аналітик констатує, що українці, які живуть за кордоном, роками не дуже активні на виборах. Зазвичай голосують лише близько 20-30 тисяч українських емігрантів. Крім того, Олена Малиновська вважає, що міграційні питання завжди були досить важливими для України, однак – не суттєвими та невідкладними. Як наслідок, державне регулювання міграційних потоків за таких обставин має більший зовнішній тиск та очікування, ніж всередині країни [33].

Початок війни в Україні вплинув на багато сфер політичного, економічного та соціального життя. Зокрема, втеча із зони бойових дій кардинально змінила міграційну ситуацію як в самій Україні, так і в багатьох країнах ЄС. Зараз першочерговим завданням для України є повернення громадян на Батьківщину. Безперечно, безпекова ситуація є ключовим фактором для цього, а також відбудова зруйнованого житла та інфраструктури під час бойових дій. Окрім цього потік мігрантів з України був досить значним ще до початку повномасштабної війни, проте Україна не має міграційної привабливості порівняно з іншими державами, а міграційна політика до війни була формальною і не зацікавленою у поверненні громадян [74].

Більшість держав-членів ЄС не мають окремої та комплексної політики залучення своїх громадян до повернення, такі елементи радше є частиною іншої політики, наприклад політики діаспори. Хоча політика щодо діаспори зазвичай має ширший масштаб, ніж політика щодо повернення емігрантів, вона збігається

в охопленні (потенційних) репатріантів і наданні послуг фактичним репатріантам. Політика ірландської діаспори «Global Irish» є яскравим прикладом у цьому відношенні [97]. Інші держави запровадили політику повернення як частину ширших міграційних стратегій, як у випадку з Португалією [199], тоді як у Латвії повернення є важливим елементом її політики розвитку [123]. Політика інтеграції також відіграє певну роль; емігранти, що повертаються, та їхні родини частково мають потреби, подібні до іммігрантів. В інших країнах політика повернення є виміром політики залучення талантів, міграції та діаспори, наприклад, у випадку Литви. Іспанія є однією з небагатьох країн, які мають політику повернення емігрантів як на національному, так і на регіональному місцевому рівнях [124].

Політика повернення стосується різних етапів процесу повернення. Політика залучення спрямована на те, щоб переконати громадян, які живуть і працюють за кордоном, повернутися до своєї країни походження, таким чином стимулюючи зворотну міграцію. Стратегії залучення та інформації відіграють важливу роль у цьому наборі політик. Іншим інструментом є фінансові стимули, зокрема пільговий податок на прибуток, наприклад, як у Португалії, фіксований податок на прибуток або одноразова субсидія для експертів, які повертаються, наприклад, як у Словаччині.

Сприйняття еміграції та повернення може вплинути як на рішення повернутися, так і на сам процес реінтеграції. Емігранти можуть відчувати себе «викинутими з країни» через відсутність можливостей. У цих випадках повернення може бути пов’язане з невдачею та негативно вплинути на сприйняття вітчизняними роботодавцями досвіду та навичок, отриманих за кордоном. Тому деякі країни розпочали діяльність, спрямовану на популяризацію історій успіху серед діаспори та суспільства в поєднанні з інформацією та діяльністю з брендингу, щоб змінити сприйняття країни походження. Прикладом тому є проект «Робота в Литві» [94].

Після того, як емігранти ухвалили рішення повернутися, існує ряд політичних інструментів, які полегшують їхнє повернення. Інформаційна та комунікаційна діяльність (веб-сайти, гарячі лінії тощо) має вирішальне значення для підвищення готовності до повернення, і багато країн ЄС беруть участь у такій діяльності. Як приклад, «Crosscare Migrant Project» в Ірландії надає інформацію для тих, хто планує виїхати за кордон, і для тих, хто планує повернутися, зокрема про те, як (повторно) отримати доступ до соціальних послуг [90]. Що стосується Литви, Вільнюський офіс МОМ у співпраці з Міністерством внутрішніх справ Литви створив Міграційний інформаційний центр для надання консультацій у системі «єдиного вікна». Подібну діяльність здійснює польський портал повернення Powroty [61], який Міністерство праці та соціальної політики запустило ще в 2008 році.

Деякі країни також запровадили заходи, спрямовані на зв'язок потенційних репатріантів із роботодавцями, такі як платформи для шукачів роботи, ярмарки вакансій та бази даних навичок діаспори. В Іспанії запланована платформа «Посередництво в обслуговуванні праці» сприятиме підбору робочих місць для потенційних репатріантів. Він також запропонує допомогу так званого посередника для адресної підтримки сектору зайнятості та на місцях майбутнього працевлаштування. У Португалії «Глобальна платформа професійної мобільності» є онлайн-інструментом, який сприяє найму висококваліфікованих португальців, які живуть за кордоном. У Литві громадська організація Global Lithuanian Leaders реалізує проект «Talent for Lithuania», метою якого є залучення литовських випускників іноземних університетів [114].

Підтримка реінтеграції стосується широкого спектру підтримки, що надається емігрантам, коли вони повертаються в країну походження. Цей тип підтримки включає консультації, індивідуальні поради та загальну допомогу, пов'язану з працевлаштуванням, житлом, освітою, соціальним забезпеченням та загальною адаптацією до повернення. Репатріанти можуть потребувати підтримки не лише у пошуку роботи, вони також часто зацікавлені у

самозайнятості, щоб використати свої навички та нові знання, отримані за кордоном, тому програми підприємництва є привабливою частиною програм реінтеграції. Вони можуть включати пільговий доступ до кредитів, навчання створенню бізнес-плану та навичкам управління фінансами, а також підтримку в бюрократичних кроках, необхідних для відкриття бізнесу. Наприклад, в Ірландії наставницька програма «Повернення до бізнесу» націлена на підприємців-емігрантів, які повертаються, з метою вирішення особливих проблем, які стоять перед ними, а саме: спілкування та відновлення контактів [81].

Таким чином, можна зробити висновок, що позитивний досвід європейських держав із впровадженням нових проєктів у сфері міграційної політики та головним фокусом на повернення своїх громадян із-за кордону є досить реальним та дієвим способом. Головною метою для України на даному етапі є завершення бойових дій на території держави та забезпечення і підтримка миру, що сприятимуть поверненню великої кількості біженців на Батьківщину, а також реформування чинного законодавства у сфері міграційної політики з урахуванням міжнародного досвіду у заохоченні трудових мігрантів та їх сімей повертатися на Батьківщину.

4.3. Регіональне регулювання міжнародної міграції як можливий інструмент конфліктного менеджменту

Завдяки транснаціональному характерові, зростаючій динаміці та впливові на різні сфери життя, міграція дедалі частіше сприймається як явище, що становить серйозний виклик звичній парадигмі впевненості та порядку, тобто національній, суспільній, особистій безпеці. У сучасних війнах мирні жителі також безкарно стають мішенню з боку воюючих сторін, а міжнародні

гуманітарні норми щодо захисту цивільного населення регулярно порушуються [88].

З 2014 року у світі спостерігається тривожне зростання кількості насильницьких конфліктів. Наразі на європейському континенті продовжує тривати низка криз, зумовлених економічною та інституційною організацією. Не зважаючи на це, держави-члени ЄС продовжують приваблювати фахівців та спеціалістів із зарубіжних держав. Так, постало питання міграційної кризи в Європі у 2015 році, коли країни Європейського Союзу пережили великий приплив шукачів притулку, біженців та мігрантів. Самі ж європейці сприймають її як гуманітарну катастрофу, спричинену масовим напливом мігрантів, біженців та шукачів притулку у Європу з охоплених війнами країн Африки та Близького Сходу в результаті війни в Сирії, а також інших гуманітарних криз, бідності та соціальної обездоленості в Африці та інших країнах. Міграція біженців є результатом попередньої нестерпної ситуації, що робить її незапланованою, дезорганізованою чи вимушеною, на відміну від інших типів міграції [77].

Мігранти можуть навмисно чи ненавмисно стати частиною причин і рушійними силами нестабільності та конфліктів або відігравати позитивну роль у створенні більш мирного середовища в країнах походження, транзиту або призначення. Тому їх слід сприймати як невід'ємну частину майбутніх рішень і активно включати в проектування процесів трансформації конфліктів [82].

Глобальна криза біженців має чіткі гуманітарні наслідки, оскільки вразливі верстви населення потребують доступу до належного притулку, їжі, медичної допомоги та соціальних послуг. Однак існують також важливі геополітичні міркування, оскільки біженці можуть створювати фінансові навантаження і становити загрозу безпеці – хоча б опосередковано – для приймаючих держав, хоча переважна більшість біженців ніколи безпосередньо чи навмисно не беруть участь у насильстві або прибувають до країн призначення з ворожими намірами [77].

Наприклад, криза сирійських біженців призвела до інцидентів з безпекою, таких як заворушення, народні протести та напади бойовиків у таборах уздовж кордонів з Туреччиною, Ліваном та Йорданією. Крім того, великий вихід сирійців та інших біженців до Європи відіграв роль у дебатах щодо виходу Великобританії з Європейського Союзу, а також у нещодавньому успіху ультраправих партій в Угорщині, Польщі, Італії та Німеччині, серед інших. Ці події в міжнародній політиці висвітлюють нагальну та своєчасну потребу в більш систематичних дослідженнях вимушеної міграції, які б розглядали процеси, поведінку та ставлення на різних рівнях, зокрема на місцевому та мікрорівні.

Процес конфліктного врегулювання є доволі складним та тривалим, тому залучення та розуміння міграції у миробудуванні є важливою складовою на шляху до стабілізації ситуації та розбудови миру в цілому. Першим кроком є відображення та оцінка ситуації, інтересів та занепокоєнь мігрантів, які знаходяться в центрі подій та пов’язують мир та міграцію. Це забезпечує розуміння різних груп мігрантів у будь-якому контексті, а також їхню специфічну вразливість, ризики та виклики, пов’язані з конфліктом [127]. Розуміння того, як міграційний шлях перетинається з конфліктом на різних етапах, тобто в країнах походження, транзиту та призначення, дозволяє краще зрозуміти спектр скарг і досвіду мігрантів, а також стійкість і стратегії для виживання мігрантів на різних етапах.

Важливо розуміти причини та динаміку конфлікту в конкретній місцевості, а також те, як вони взаємодіють чи не взаємодіють з міграцією. Більше того, цей крок вимагає аналізу учасників, включаючи учасників конфлікту, миробудування та управління міграцією, а також приймаючих громад, репатріантів та інших суб’єктів, які постраждали від конфліктної ситуації на місцевому, регіональному, національному чи міжнародному рівнях. Аналіз конфлікту та міграційного контексту має проводитися за участю різних зацікавлених сторін, таких як мігранти та приймаючі громади, і має враховувати низку питань та адаптувати їх до відповідного рівня взаємодії, тобто на

місцевому, регіональному, національному чи міжнародному рівнях [127]. Серед труднощів, які можуть виникнути на цьому етапі є те, що розробка єдиного та універсального підходу, який міг би застосовуватися до всіх конфліктів з наявними міграційними проблемами, є неможливою через наявність характерних особливостей як конфлікту, так і особливостей міграції, тому потрібно підходити до аналізу конкретних ситуацій, визначаючи сторони, які підпадають під вплив мігрантів, як саме вони залучені у відповідь на ці обставини, яким є причинно-наслідковий зв'язок подій у конкретній ситуації та які варіанти врегулювання тут можливі [77].

Попередній аналіз дає змогу краще зрозуміти необхідність залучення мігрантів до процесу миробудування. На основі цих знань можна прийняти рішення або адаптувати запропоновані ініціативи. Отже, третій етап — це оцінка взаємодії між ситуацією мігранта, міграційним та конфліктним контекстом. Цей крок забезпечує краще розуміння та пом'якшення ризиків та викликів, пов'язаних із залученням миробудування до міграції. Це вимагає розуміння того, як організація, партнери, зацікавлені сторони та сама ініціативна сторона можуть вплинути на конфлікти та динаміку міграції або вплинути на життя мігрантів, а також на життя інших людей, які постраждали від міграції, наприклад приймаючі громади та репатріанти [127].

Більше того, мета цього етапу полягає в тому, щоб вийти за межі концепції «не нашкодити» і визначити точки дотику, які є результатом зв'язку між миром і міграцією, для діяльності, яка використовує потенціал міграції заради миру. Цей етап виходить на наступний рівень та супроводжується низкою проблем щодо того, як покращувати залучення мігрантів до прийняття політичних рішень та сприяти миробудівництву, чи як вести міграційну політику, яка є чутливою до конфліктів, чи як налагоджувати співпрацю країни походження мігрантів з країною їх призначення [77].

Розуміння цих та інших проблем може стати тим фактором, який сприятиме процесам конфліктного врегулювання. Наприклад, в Ефіопії, державі, яка

приймає велику кількість біженців і внутрішньо переміщених осіб, та яка сама переживає політичний перехідний етап, виникли занепокоєння щодо національних виборів 2019 року, оскільки значна частина населення Ефіопії не могли голосувати. Біженці та внутрішньо-переміщені особи рідко беруть участь у прийнятті рішень, які безпосередньо впливають на їхнє життя. Проте у 2019 році DSI організував захід, на якому взяли участь регіональні та місцеві органи влади, міжнародні організації та внутрішньо-переміщені особи, щоб обговорити можливості та прийняття рішень для внутрішньо-переміщених осіб у цьому районі. Ідея полягала в тому, щоб надати їм можливість запропонувати рішення, які мають довгострокову перспективу та є вигідними для двох сторін. Захід був успішним з точки зору об'єднання різних учасників та діалогу про їх потреби та рішення [77].

Таким чином, можна зробити висновок, що ґрунтуючись на більш глибокому розумінні міграційних процесів, особливо тих, що зумовлені зовнішніми факторами впливу на вимушені потреби переміщення, та конфліктного ландшафту, можна визначити можливості та вихідні точки для залучення миробудівництва на різних етапах конфліктного циклу, тобто на етапі попередження конфлікту, під час його розв'язання, а також на етапі постконфліктного врегулювання. Врахування особливостей міграційних потоків, країн походження мігрантів та біженців разом із аналізом конкретних обставин тих конфліктів, які є вирішальними чинниками переміщень, є невід'ємною складовою до попередження тих проблем, які можуть негативно впливати на вирішення конфліктів, а також сприятимуть забезпеченню належних прав мігрантів, які в свою чергу мають безпосередній вплив на конфліктне врегулювання.

ВИСНОВКИ

У результаті дослідження політичних чинників регулювання міграційних процесів відповідно до мети та завдань можна зробити такі висновки, що міграція з урахуванням сучасних тенденцій, глобалізації та змін в міжнародній системі піддається зміна та набуває якісно нового значення для держав світу.

Концептуальні засади дослідження міграційних процесів підпорядковуються загальносвітовим мегатрендам розвитку. Комплексне вивчення наукових доробків сприяє розумінню сучасних підходів щодо міграції. Основою для поглибленого концептуального розуміння та подальшого дослідження міграційних процесів є теоретичні конструкти, що допомагають осягнути масштабність явища міграції та її впливу на економічне та демографічне благополуччя держави.

Проведений аналіз джерельної бази та сучасного дискурсу наукових досліджень щодо міграційних процесів та їх регулювання поєднує наукові дослідження політичної, економічної, соціальної, юридичної та інших галузей. Активізація міграційних потоків спричиняє зростання уваги науковців до дослідження міграційних процесів з урахуванням безпекового, цивілізаційного, модернізаційного підходів. Результати їх досліджень вказують на недоліки, наявні у міграційній сфері та сфері державного регулювання міграційних процесів. Використання законодавчої бази під час досліджень дозволяє визначити напрямки трансформації міграційної політики, щоб забезпечити більш ефективну роботу у сфері міграції.

Виявлено, що всі залучені сторони до міграційних процесів зазнають їх впливу, як позитивного, так і негативного. Зв’язок між державами значно посилюється, оскільки всі вони залучені до їх регулювання. Серед проблем, з якими зіштовхуються країни-донори це втрата ресурсів, людських зокрема, посилення демографічної кризи, а з урахуванням трансформацій, що відбуваються на міжнародному рівні, наслідки міграційних процесів є доволі

неоднозначними, проте з очевидним впливом на соціальний, економічний та політичний розвиток держав.

В умовах сучасної міжнародної системи з наявністю великої кількості збройних конфліктів, економічної нестабільності, наслідками пандемії COVID-19, можливість покращити свій особистий рівень достатку, забезпечення безпеки та базових потреб людини є основними рушійними факторами переміщення населення. Активне залучення громадян до міграційних процесів також виходить на геополітичний рівень та впливає на способи реагування на інструменталізацію цих процесів.

Встановлено, що зараз держави використовують все більше методів прямого або опосередкованого впливу, що є неминучим на сучасному етапі. Удосконалення методів реагування та протидії загрозам, створеним іншими державами з використанням міграції, є необхідним задля збереження мирного існування. Тактика «сірої зони» розкриває міграцію як один із способів впливати на інших акторів міжнародних відносин. Консолідація зусиль держав-членів НАТО та Європейського Союзу сприятиме швидкому реагуванню на нові виклики. У зв’язку з новими викликами потрібно адаптуватися до змін стратегій та методів, використовуваних супротивниками.

Систематизовано наслідки, які міграційні процеси несуть за собою. Забезпечення стабільного розвитку держави, зміна економічної моделі України та низка інших аспектів, серед яких поступове реформування законодавства впливає на всі ланки суспільно-економічного життя держави, а забезпечення належної міграційної політики підсилюватиме всі ці зміни.

Виявлено, що за роки незалежності України міграційній політиці приділялося недостатньо уваги, тому зараз ми маємо низку проблем у цій сфері. Спостерігалися постійні зміни міграційної політики, проте вони були не дієвими та не зосереджені на ключових моментах, які б сприяли розвитку державної політики у регулюванні міграційними процесами. Повномасштабне вторгнення Росії в Україну 24 лютого 2022 року спричинило чи не найбільшу міграційну

кризу в Європі з часів Другої світової війни. Вимушена міграція українців вказала на суттєві недоліки у міграційній політиці України, тому зараз активно працюють над вдосконаленням та реформуванням законодавства відповідно до норм міжнародного права та європейських норм, в рамках інтеграційного процесу.

Наша робота дозволяє зробити висновок, що для ефективного впровадження міграційної політики необхідним є налагодження зв'язків всіх акторів, які прямо чи опосередковано беруть участь у міграційних процесах. Оскільки існує велика кількість факторів відштовхування мігрантів, держави та їх уряди мають бути солідарними та мати спільне бачення регулювання міграційних потоків. Захист прав мігрантів та переселенців сприятиме зменшенню проблем наявних у пунктах їх прийому та реєстрації.

Міграційні потоки разом зі своїми особливостями, країни походження мігрантів та біженців, а також обставини, зумовлені конфліктами, які впливають на динаміку міграційних потоків, всі ці елементи є невід'ємною складовою для попередження можливих проблем, які негативно впливають на вирішення конфліктів.

Залучення політичних підходів до вдосконалення нормативно-правової бази щодо регулювання міграційних процесів, налагодження комунікації між різними відомствами, створення потужної наукової бази із залученням експертів та спеціалістів з різних галузей, а також врахування успішного досвіду впровадження міграційної політики європейськими державами з метою впровадження позитивних змін від міграційних потоків сприятиме розробці комплексного підходу до вдосконалення державної міграційної політики України.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. 4,2 млн українців отримали статус тимчасового захисту в країнах Європи // Finbalance. 2022. URL: https://finbalance.com.ua/news/42-mln-ukrantsiv-otrimali-status-timchasovoho-zakhistu-v-kranakh-vropi

2. Бауман З. Индивидуализированное общество. / Зигмунт Бауман. / Пер. с англ. под ред. В.Л. Иноземцева. М.: Логос, 2002. 390 с.

3. Беззуб І. Українське заробітчанство: старі проблеми та нові виклики / Центр досліджень соціальних комунікацій НБУВ. URL: http://nbuviap.gov.ua/index.php?option=com_content&view=category&layout=blog&id=8&limitstart=1450

4. Біженці у Європі. Де зупинилося найбільше українців? / Visit Ukraine. 2022. URL: https://visitukraine.today/uk/blog/980/refugees-in-europe-where-did-most-ukrainians-stay

5. Буряченко О. Відновлення України через діалог усіх українців світу / Укрінформ. 2022. URL: https://www.ukrinform.ua/rubric-ato/3605567-vidnovlenna-ukraini-cerez-dialog-usih-ukrainciv-svitu-obednavsis-zrobiti-nemozlive-vsuperec-usomu.html

6. Волосевич І. Дослідження з питань міграції та торгівлі людьми: Україна / GfK Ukraine. 2015. URL: http://iom.org.ua/sites/default/files/pres_kit_gfk_iom2015_ua_fin_3_2.pdf

7. Воробьева О.Д. Миграция населения: теория и политика / Воробьева О.Д., Топилин А.В.. –Москва: Экономическое образование, 2012.

8. Грищенко Н. Теорії міграіції населення та їх значення для вивчення міграційних настроїв у XXI ст. *Вісник НТУУ «КПІ»ю. Політологія. Соціологія. Право.* Вип. 2 (50). 2021. URL: http://socio-journal.kpi.kiev.ua/archive/2021/2/4.pdf

9. Дацко О.І. Вплив міжнародної міграції на посилення загроз економічній безпеці держави. Проблеми зовнішньої міграції України та інших пострадянських держав : матеріали засідання круглого столу / члени редколегії:

М.І. Флейчук, У.В. Щурко, Н.І. Черкас, О.Б. Василиця. Львів : Сполом, 2014. С. 25–29.

10. Дергач А. Регулювання міграційних процесів в сучасних умовах / Інвестиції: практика та досвід № 23/2015. URL: http://www.investplan.com.ua/pdf/23_2015/35.pdf

11. Европейская конвенция о социальном обеспечении // Сборник международных правовых документов, регулирующих вопросы миграции / Междунар. орг. по миграции. М., 1994.

12. Европейская социальная хартия // Сборник международных правовых документов, регулирующих вопросы миграции / Междунар. орг. по миграции. М., 1994. С.

13. Європейська конвенція про правовий статус трудящих-мігрантів: Конвенція Ради Європи від 24 листопада 1977 р. No 93 // Офіційний вісник України. 2007. No 24. Ст. 973. / офіційний веб-сайт Верховної ради України. URL: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/994_307

14. Закон України «Про біженців» / офіційний веб-сайт Верховної ради України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3671-17#Text

15. Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо боротьби з нелегальною міграцією» No 2247-III від 18 січня 2001 р. / офіційний веб-сайт Верховної ради України. URL: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2247-14

16. Закон України «Про імміграцію» / офіційний веб-сайт Верховної ради України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2491-14#Text

17. Закон України «Про Єдиний державний демографічний реєстр та документи, що підтве рджують громадянство України, посвідчують особу чи її спеціальний статус» / офіційний веб-сайт Верховної ради України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5492-17#Text

18. Закон України «Про зайнятість населення» / офіційний веб-сайт Верховної ради України. URL: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/5067-17

19. Закон України «Про порядок в'їзду і виїзду з України громадян України» / офіційний веб-сайт Верховної ради України. URL: http://zakon.rada.gov.ua/go/3857-12

20. Закон України «Про правовий статус закордонного українця» / офіційний веб-сайт Верховної ради України. URL: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/4381-17

21. Закон України «Про правовий статус іноземців та осіб без громадянства» / офіційний веб-сайт Верховної ради України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3773-17#Text

22. Закон України «Про туризм» / офіційний веб-сайт Верховної ради України. URL: http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/324/95-%D0%B2%D1%80

23. Звіт із світової міграції у 2010 році. Майбутнє міграції: Розбудова дієвості заради змін (основні положення) / Представництво МОМ в Україні. URL: www.iom.org.ua

24. Інститут демографії та соціальних досліджень ім. М. В. Птухи НАН України / офіційний веб-сайт. URL: https://www.idss.org.ua/public

25. Інститут економічних досліджень та політичних консультацій / офіційний веб-сайт. URL: http://www.ier.com.ua/ua

26. Інститут транскордонного співробітництва та європейської інтеграції / офіційний веб-сайт. URL: http://www.icci.com.ua/post/about-icci

27. Конвенція про статус біженців / офіційний веб-сайт Верховної ради України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_011#Text.

28. Конституція України / офіційний веб-сайт Верховної ради України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр#Text

29. Концепція державної міграційної політики України / офіційний веб-сайт Верховної ради України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/622/2011#Text

30. Кравчук П. Театр міграційної політики / Дзеркало тижня. 2021. URL: https://zn.ua/ukr/international/teatr-mihratsijnoji-politiki.html

31. Луців В. Особливості трудової міграції в Україні. Напрями стійкого зростання у світовій економіці : збірник тез доп. Міжнар. наук.-практ. інтернет-конф. студ. та молодих вчених, м. Тернопіль, 20–21 квіт. 2017 р. / редкол. : С.В. Гродський, І.Я. Зварич, О.С. Карась [та ін.] ; відп. за вип. В.Є. Куриляк. Тернопіль : ТНЕУ, 2017. С. 94–97.

32. Малиновська О. Інституційне забезпечення міграційної політики держави: пропозиції до вдосконалення / О. Малиновська // НІДС. 2019. URL: http://old2.niss.gov.ua/content/articles/files/111_Malynovska-2b112.pdf.

33. Малиновська О. Міграція та міграційна політика в Україні: трансформації доби незалежності. Migration & Law. 2021. Vol. (issue 1)

34. Малиновська О.А. Україна, Європа, міграція: міграція населення України в умовах розширення ЄС / О.А. Малиновська. К.: Бланк-Прес, 2004. 171 с.

35. Махонюк О.В. Аналіз діяльності суб'єктів ринку міграційних послуг в Україні. Соціально-економічні проблеми сучасного періоду України. Збірник наукових праць. 2018. Вип. 5(133). С. 128–133.

36. Международная конвенция ООН О защите прав всех трудящихся-мигрантов и членов их семей No 995_203 от 18 декабря 1990 г. / офіційний веб-сайт Верховної ради України. URL: https://www.un.org/ru/documents/decl_conv/conventions/migrant.shtml

37. Міграційний профіль України 2010-2014// Київ. 2015. 79 с.

38. Міграційні явища та процеси: поняття, методи, факти: довідник/ У. Я. Садова, Р. Т. Теслюк, М. М. Біль, О. Т. Риндзак, О. П. Мульска та ін.; ДУ «Інститут регіональних досліджень імені М. І. Долішнього НАН України» ; наук. ред. У. Я. Садова. 2-ге вид., доп. і перероб. Львів, 2018. 226 с. URL: http://ird.gov.ua/irdp/p20180801.pdf

39. Міграція як чинник розвитку в Україні// International Organization for Migration (IOM) Mission in Ukraine. 2016. 116 с.

40. Міграція в Україні: факти і цифри// Міжнародна організація з міграції (МОМ) Представництво в Україні. 2016.

41. Міграція в умовах трансформації регіональних ринків праці України: механізми регулювання / ДУ "Інститут регіональних досліджень імені М. І. Долішнього НАН України"; наук. ред. У. Я. Садова. Львів, 2019. 263 с. (Серія «Проблеми регіонального розвитку»). URL: http://ird.gov.ua/irdp/p20190006.pdf

42. Міграція та соціально-політичні настрої під час повномасштабної війни Росії проти України – дванадцята хвиля дослідження // Gradus. 2022. URL: https://gradus.app/documents/317/Gradus_EU_wave_12_UA.pdf

43. Міжнародна конвенція ООН про статус біженця 1951 року № 2942-III (2942-14) від 10.01.2002 р. / офіційний веб-сайт Верховної ради України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_011#Text

44. Мостова Ю. Кровотеча / Ю. Мостова, С. Рахманін. Дзеркало тижня. 2018. URL: https://zn.ua/ukr/internal/krovotecha-chomu-ukrayinci-pokidayut-svoyu-krayinu-267394_.html

45. Наказ Державного комітету України у справах національностей та міграції «Про затвердження Порядку оформлення, видачі та продовження терміну дії посвідчення біженця» / офіційний веб-сайт Верховної ради України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1319-05#Text

46. Население и трудовые ресурсы РСФСР / Под ред. Моисеенко В.М. М: Финансы и статистика, 1982. С. 6.

47. Ніколаєць К. Трудова міграція до країн європейського союзу: фактори та наслідки. Зовнішня торгівля: економіка, фінанси, право. 2018. No 5. URL: http://zt.knteu.kiev.ua/files/2018/05(100)/09.pdf

48. Новосад К. Сучасні моделі дослідження міжнародної міграції. *Гран.* Том 23. №5. 2020. URL: https://grani.org.ua/index.php/journal/article/view/1511/1491

49. Нью-Йоркський протокол 1967 року. / офіційний веб-сайт УВКБ ООН. URL: https://www.unhcr.org/ru/wp-content/uploads/sites/73/2019/08/протокол__касающийся_статуса_беженцев_31_января_1967_года.pdf.

50. Офіційний сайт Державного комітету статистики України / URL: http://www.ukrstat.gov.ua/

51. Павлиш О. Експерти розповіли, якою була міграційна політика України до війни, і чи є зараз позитивні зміни // Економічна правда. 2022. URL: https://www.epravda.com.ua/news/2022/09/15/691544/

52. Перетворення нашого світу: Порядок денний у сфері сталого розвитку до 2030 року / Офіційна веб-сторінка UNDP. 2018. URL: https://www.undp.org/uk/ukraine/publications/перетворення-нашого-світу-порядок-денний-у-сфері-сталого-розвитку-до-2030-року

53. Повернення українських громадян додому – це одне з наших пріоритетних глобальних завдань – Президент України / Житомирська обласна державна адміністрація. 2020.URL: https://oda.zht.gov.ua/news/povernennya-ukrayinskyh-gromadyan-dodomu-tse-odne-z-nashyh-priorytetnyh-globalnyh-zavdan-prezydent-ukrayiny/

54. Постанова Верховної Ради України «Про Концепцію державної сімейної політики» / офіційний веб-сайт Верховної ради України. URL: http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1063-14

55. Постанова Кабінету Міністрів України «Про затвердження Правил перетинання державного кордону громадянами України» / офіційний веб-сайт Верховної ради України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/57-95-п#Text

56. Постанова Кабінету Міністрів України «Про утворення Міжвідомчої комісії з питань міграції» / офіційний веб-сайт Верховної ради України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1315-2007-п#Text

57. Постанова Кабінету Міністрів України «Про утворення Ради з питань трудової міграції громадян України при Кабінеті Міністрів України» / офіційний

веб-сайт Верховної ради України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/42-2010-п#Text

58. Пояснювальна записка до проекту Постанови Верховної Ради України «Про особливості процедури розгляду і прийняття проекту Закону України про Державний бюджет України на 2023 рік» / офіційний веб-сайт Верховної Ради України. URL: https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/pubFile/1478207

59. Проблеми реалізації Стратегії державної міграційної політики України // НІСД. 2019. URL: https://niss.gov.ua/sites/default/files/2020-01/problemi-realizacii-strategii-derzhavnoi-migraciynoi-politiki-ukraini.pdf.

60. Прогноз міграції між ЄС, Вишеградською четвіркою та країнами Східної Європи: наслідки скасування візового режиму // Інститут економічних досліжень та політичних консультацій. Центр східних досліджень. 2014. 184 с.

61. Програма «Польські повернення» / 2020. URL: https://www.gov.pl/web/ukraina-uk/--

62. Ровенчак О. Визначення та класифікації міграцій: наближення до операційних понять/ О. Ровенчак // Політичний менеджмент. 2006. №2. с. 127-127.

63. Романюк М.Д. Міграційні загрози національній безпеці України: сучасні виклики, проблеми подолання. Демографія та соціальна економіка. 2015. No 3. С. 99–111. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/ dse_2015_3_9.

64. Розпорядження Кабінету міністрів України Про затвердження плану заходів щодо забезпечення реінтеграції в суспільство трудових мігрантів і членів їх сімей від 12 квітня 2017 року № 257-р. / офіційний веб-сайт Верховної ради України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/257-2017-р#Text

65. Сирочук Н.А. Міжнародна трудова міграція українців до країн Європейського Союзу: фактори впливу/ Н.А. Сирочук // Економічний вісник Національного технічного університету України "Київський політехнічний

інститут". 2014. № 11. С. 110-118. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/evntukpi_2014_11_20

66. Слободян О. Корона вірус і міграція: як реагував / О. Слободян, А. Фітісова // CEDOS. 2020. URL: https://cedos.org.ua/uk/articles/koronavirus-i-mihratsiia-iak-diiav-uriad.

67. Слоболян О. Українські студенти за кордоном: скільки та чому? / О. Слоболян, Є. Стадний. URL: https://cedos.org.ua/uk/articles/ukrainski-studenty-za-kordonom-skilky-ta-chomu

68. Соціально-економічна захищеність мігрантів: глобальні та регіональні аспекти / ДУ «Інститут регіональних досліджень імені М. І. Долішнього НАН України»; наук. ред. У. Я. Садова. Львів. 2016. 266 с. (Серія «Проблеми регіонального розвитку»).

69. Стратегія державної міграційної політики України на період до 2025 року / офіційний веб-сайт Верховної ради України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/482-2017-p#n10

70. Указ Президента України Про Концепцію Державної міграційної політики No 622/2011 від 30 травня 2011 р. / офіційний веб-сайт Верховної ради України. URL: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/622/2011

71. Українська трудова міграція: стан, проблеми та шляхи їх вирішення. Парламентські слухання ВРУ від 2014 року / офіційний веб-сайт Верховної ради України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/680-18#Text

72. Українське суспільство: міграційний вимір : нац. доповідь / Інститут демографії та соціальних досліджень ім. М. В. Птухи НАН України. – К., 2018. 396 с.

73. Філіпчук Л. Вимушена міграція і війні в Україні // Cedos. 2022. URL: https://cedos.org.ua/wp-content/uploads/vymushena-migracziya-i-vijna-v-ukrayini-24-bereznya-—-10-chervnya-2022.pdf

74. Чи готова Україна до трудової міграції? // Експертна дискусія. Центр соціально-економічних досліджень CASE. 2022. URL:https://case-ukraine.com.ua/content/uploads/2022/09/23_Tezy_Trudova-migratsiya_red.pdf

75. Шкодич А. Міграція як тактика сірої зони. *Травневі студії: історія, міжнародні відносини: Збірка матеріалів IV Міжнародної наукової конференції студентів і молодих вчених «Травневі студії 2022: історія, міжнародні відносини», присвяченої 85-річчю Донецького національного університету імені Василя Стуса і факультету історії та міжнародних відносин Донецького національного університету імені Василя Стуса. Вип. 7 / за ред. Ю. Т. Темірова. Вінниця: ДонНУ імені Василя Стуса, 2022. 232 с.*

76. Шкодич А. Соціально-психологічний потрет українського сімейного мігранта в Німеччині. *Вісник студентського наукового товариства Донецького національного університету імені Василя Стуса. Том 1 / Ред. Кол. Хаджинов І. В. (голова) та ін.* Вінниця: ДонНУ імені Василя Стуса, 2021. Вип.1 13. Т. 1. С. 101-106.

77. Шкодич А. Проблеми конфліктного врегулювання в умовах міграційних криз. *Міжнародні конфлікти у сучасному світі: від регіонального протистояння до глобального суперництва.* Матеріали міжнародної наукової конференції. */ Упорядник: Мальський М.З., Лещенко Л.В., Кучик О.С., Вовк Р.В., - Львів: Факультет міжнародних відносин ЛНУ ім. І. Франка, 2021. – 205 с.*

78. Як отримати прихисток в Європі: тимчасовий захист vs статус біженця. Visit Ukraine.today. 2022. URL: https://visitukraine.today/uk/blog/200/how-to-apply-for-a-shelter-in-europe-temporary-protection-vs-refugee-status

79. Angela Merkel welcomed refugees to Germany. They’re starting to help the economy. / The Washington Post. 2019. URL: https://www.washingtonpost.com/world/europe/angela-merkel-welcomed-refugees-to-germany-theyre-starting-to-help-the- economy/2019/05/03/4bafa36e-6b60-11e9-bbe7-1c798fb80536_story.html.

80. Asylum statistics / Eurostat. 2019. URL: https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php/Asylum_statistics.

81. Back in Business Mentoring & Caching Programme 2022 / Irish SME Association. URL: https://isme.ie/courses/back-to-business-mentoring-coaching-programme/

82. Braithwaite A. Refugees, forced migration, and conflict: Introduction to the special issue / A. Braithwaite, I. Salehyan, B. Savun. 2018. URL: https://journals.sagepub.com/doi/full/10.1177/0022343318814128.

83. Braw E. Conventional Wars have Fallen Out of Fashion. Grey-zone Aggression is the New Thing. 2021. URL: https://icds.ee/en/conventional-wars-have-fallen-out-of-fashion-grey-zone-aggression-is-the-new-thing/

84. Buchmann S. Is Belarus migrant crisis a “new type of war”? A conflict expert explains / The Conversation. 2021. URL: https://theconversation.com/amp/is-the-belarus-migrant-crisis-a-new-type-of-war-a-conflict-expert-explains-171739

85. Bueno X. Migration Theories // Encyclopedia of Gerontology and Population Aging. Springer, Cham. 2019. URL: https://ced.cat/wp-content/uploads/2019/09/Bueno_and_Prieto_Rosas__Migration_Theories_Preprint__2019.pdf

86. Carling J. Refugee Advocacy and the Meaning of Migrants / PRIO Policy Brief. 2017. URL: https://www.prio.org/publications/10471

87. Castelli F. Drivers of migration: why do people move? // Journal of Travel Medicine. Vol. 25. Iss. 1. 2018. URL: https://academic.oup.com/jtm/article/25/1/tay040/5056445

88. Conflict Is Key to Understanding Migration // Carnegie Europe. 2016. URL: https://carnegieeurope.eu/strategiceurope/63578?fbclid=IwAR14q2-BWMllRaovm8Wyis00QMnast8ANWvp5IRddGgZ0z_hlheaG7awQWE.

89. Council Directive 2001/55/EC of 20 July 2001 / офіційний веб-сайт Європейського Союзу. URL: https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=celex%3A32001L0055

90. Crosscare Migrant Project. URL: https://www.migrantproject.ie

91. Dawa R. Arab refugee women in Germany torn over romantic relationships / Dawa // Deutsche Welle. 2017. URL: https://www.dw.com/en/arab-refugee-women-in-germany-torn-over-romantic-relationships/a-36990211

92. De Haas H. A theory of migration: the aspirations-capabilities framework // Comparative Migration Studies. 2021. URL: https://cutt.ly/VMJXjj5

93. Eastern Partnership Panel on Migration and Asylum / офіційний веб-сайт MOM. URL: https://www.iom.int/eastern-partnership-panel-migration-mobility-and-integrated-border-management-0

94. EU Solidarity in action: Lithuania helped the repatriation of more than 400 EU citizens // European Union External Action. 2020. URL: https://www.eeas.europa.eu/eeas/eu-solidarity%C2%A0-action-lithuania%C2%A0helped-repatriation-more-400-eu-citizens_en

95. European Agenda of migration / EUR–Lex. URL: https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=celex%3A52015DC0240

96. Global Commission on International Migration / офіційний веб-сайт MOM. URL: https://www.iom.int/global-commission-international-migration

97. Global Irish: Ireland's Diaspora Strategy 2020 – 2025. URL: https://www.dfa.ie/media/globalirish/Diaspora-Strategy-2020-English.pdf

98. Harris J.R., Todaro M.P. Migration, Unemployment and Developmnent: A Two-Sector Analysis // The American Economic Review. 1970. Vol. 60, № 1. P. 126-142.

99. IAB Publications / The Institute for Employment Research. URL: https://www.iab.de/en/publikationen.aspx.

100. International Migration Law / офіційний веб- сайт MOM. URL: http://www/iom/int/jahia/webdav/site/myjahiasite/shared/shred/mainsite/published _docs/serial_publications/Glossary

101. Lee E. Theory of Migration. Demography. 1966. Vol. 3. No. 1. URL: https://www.jstor.org/stable/ 2060063?seq=%201 #page_scan_tab_contents

102. Mabogunje, A.L.Systems Approach to a Theory of Rural-Urban Migration. Geographical Analysis 2. 1970. P. 1-18.

103. Mare Nostrum Project. Final Report: Legal-institutional instruments for integrated coastal zone management (ICZM) in the Mediterranean / 2016. URL: http://www.enpicbcmed.eu/sites/default/files/mare_nostrum_final_report.pdf

104. Massey D. An Evaluation of International Migration Theory. The North American Case. Population and Development Review 20. 1994. p. 699–751.

105. McMahon S. The grey areas of migration control: quick asylum decisions risk denying individuals their right to protection / EU Foreign Affairs. 2015. URL: http://eprints.lse.ac.uk/70824/1/blogs.lse.ac.uk-The%20grey%20areas%20of%20migration%20control%20quick%20asylum%20decisions%20risk%20denying%20individuals%20their%20right%20to%20pr.pdf

106. Mescoli E. The ambivalent relations behind civil society's engagement in the "grey zones" of migration and integration governance: Case studies from Belgium / Political Geography. 2021. URL: https://www.sciencedirect.com/science/article/abs/pii/S0962629821001372

107. Migration in Ukraine: facts and figures 2021 / International Organization for migration (IOM). 2021. URL: https://ukraine.iom.int/sites/default/files/migration_in_ukraine_facts_and_figures_2021-eng_web.pdf

108. Migration Outlook 2022. Twelve migration issues to look out for in 2022 // International Centre for Migration Policy Development. URL: https://www.icmpd.org/file/download/56783/file/ICMPD%2520Migration%2520Outlook%25202022.pdf

109. Morris L. J. Gaining competitive advantage in the Gray Zone. Response options for coercive aggression below the threshold of major war / M. J. Mazarr, J. W. Hornung, S. Pezard, A. Binnendijk, M. Kepe. 2019. URL: https://www.rand.org/content/dam/rand/pubs/research_reports/RR2900/RR2942/RAND_RR2942.pdf

110. Mulska O., Baranyak I. Formation of the forecasting model for Ukrainian-German migration system. Economy and forecasting. 2019. Vol. 2. P. 119–136

111. Muydinov. The main problems of today's migration processes in Europe: migration as a political tool // *Vergenis*. Vol.1. Num. 11. 2020. URL: https://www.redalyc.org/journal/5647/564769241003/564769241003.pdf

112. Omata N. The Complexity of Refugees' Return Decision-Making in a Protracted Exile: Beyond the Home- Coming Model and Durable Solutions. Journal of Ethnic and Migration Studies, 2013, 39(8), 1281–1297.

113. Piore M. Birds of Passage : Migrant Labor and Industrial Societies / M.Piore. 1999. UK: Cambridge University Press. 240 p.

114. Program "Talents for Lithuania". URL: https://nlcc.lt/program-talents-for-lithuania/

115. Shkodych A. Conceptual and applied characteristics of migration policy of Ukraine. *6th International Scientific Conference for Bachelor, Master, Graduate Students and Young Researchers "Topical issues of humanities, technical and natural sciences" : [Book of Abstracts] / Ed.board V.I. Kalinichenko (Ed. in Chief) et al. Vinnytsia: Nilan-LTD, 2022 (стаття надійшла в редакцію).*

116. Situation Overview: Movement of Ukrainians back into Ukraine from Poland, Slovakia, Hungary, Romania and Moldova // UNHCR. 2022. URL: https://data2.unhcr.org/en/documents/details/92439

117. Skeldon R. Migration and Development. United Nations Expert Goup Meeting on International Migration Development. 2008. URL: https://www.un.org/development/desa/pd/sites/www.un.org.development.desa.pd/files/unpd_egm_200809_paper_skeldon_mig_and_dev.pdf

118. Stark O. The New Economics of Labour Migration / Oded Stark, Devid E. Bloom // American Economic Review. 1985. Vol. 75. № 2. P. 173–178.

119. Strategic Plan for Migration (2015 – 2020). URL: https://www.acm.gov.pt/documents/10181/222357/PEM_ACM_final.pdf/9ffb3799-7389-4820-83ba-6dcfe22c13fb

120. Syrochuk N. Mizhnarodna trudova mihratsiia ukraintsiv do krain Yevropeiskoho Soiuzu: faktory vplyvu/ Ekonomichnyi visnyk Natsionalnoho tekhnichnoho universytetu Ukrainy "Kyivskyi politekhnichnyi instytut". 2014. № 11. S. 110-118. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/evntukpi_2014_11_20Слободян О. Корона вірус і міграція: як реагував уряд / О. Слободян, А. Фітісова // CEDOS. 2020. URL: https://cedos.org.ua/uk/articles/koronavirus-i-mihratsiia-iak-diiav-uriad.

121. Ravenstein E. The Birthplace of the People and the Laws of Migration. *The Geographical Magazine*. 1876. No 3. P. 173–177, 201–206, 229–233.

122. Refugee Statistics. Global trends at-a-glance / UNHCR. 2022. URL: https://www.unrefugees.org/refugee-facts/statistics/

123. Repatriation / Official webpage. Office of Citizenship and Migration Affairs Republic of Latvia. URL: https://www.pmlp.gov.lv/en/repatriation-0?utm_source=https%3A%2F%2Fwww.google.com%2F

124. Return to Spain. URL: https://sepe.es/HomeSepe/en/Personas/plan-retorno-espana.html

125. Tagaris K. Greece completes border wall extension to deter potential Afghan migrants / Reuters. 2021. URL: https://www.reuters.com/world/europe/greek-pm-turkeys-erdogan-will-discuss-afghanistan-friday-2021-08-20/

126. The characterization and conditions of the grey zone / A Virtual Think Tank Analysis. 2017. URL: http://nsiteam.com/social/wp-content/uploads/2017/01/Final_NSI-ViTTa-Analysis_The-Characterization-and-Conditions-of-the-Gray-Zone.pdf

127. Toolbox Addressing Migration in Peace Policy and Practice // Swiss peace. 2020. 55 p.

128. UN Office for the Coordination of Humanitarian Affairs / Official website. URL: https://reports.unocha.org/uk/

ДОДАТКИ

Додаток А[1]

[1] Operation Data Portal Ukraine Refugee Situation / UNHCR. 2022. URL: https://data.unhcr.org/en/situations/ukraine